

Beszámoló a Magyar Képzőművészeti Egyetem fa-bútorrestaurátor hallgatóinak Erdélyben végzett munkáiról

Kovács Petronella

Tárgyrestaurátorok képzése a Magyar Képzőművészeti Egyetemen

A Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézetének Tárgyrestaurátor szakán öt – fa-bútor, fém-ötvös, papír-bőr, szilikát és textil- bőr – szakirányon folyik a tárgyrestaurátor-művészek oktatása.¹

Az ötéves képzés első 6 szemeszterében a hallgatók az elméleti tantárgyak² mellett a szervetlen – szilikát (I. év), fém (II. év) – és a szerves anyagokból – bőr, fa, papír, textil (III. év) – készült műtárgyak alapvető készítés-technikai eljárásaival valamint konzerválásuk/restaurálásuk módszereivel ismerkednek meg. A IV. évtől az egyetemre való jelentkezésnél választott szakirány szerinti elméleti és gyakorlati képzésben részesülnek.³ Az oktatás sajnálatos módon a tárgyrestaurátor szak megalapítása – 1974 – után harminc évvel is levelező tagozaton folyik, bár az indításhoz képest csaknem megháromszorozódott óraszámmal, havi általában 40 vagy 80 órában, egy vagy két hetes beosztásban⁴. Az elméleti oktatás mellett hangsúlyt fektetünk a gyakorlati képzésre. Ennek szellemében a hallgatók mind az első három évben, mind a szakirányokon folytatott tanulmányok alatt vizsgamunkaként műtárgyakat konzerválnak/restaurálnak, diplomamunkaként pedig szintén egy, vagy több műtárgy konzerválását/restaurálását végzik el a tárgy történetéhez tartozó kutatásokkal, készítés-technikai megfigyelésekkel és anyagvizsgálatokkal megalapozott restaurálási terv alapján. Szemben a külföldi oktatási intézmények többségével, ahol még a diplomamunka feladat – szakdolgozat – is „csak” egy műtárgy vagy műtárgy együttes, természetesen megfelelő felmérésen, kutatáson és anyagvizsgálatokon alapuló restaurálásának megtervezése.

Képzési rendszerünk előnye és hátránya is egyben, hogy az első három évben – bármely szakirányra nyertek felvételt – a hallgatók azonos tematika szerint, elsősorban nagy mennyiségben előforduló régészeti és néprajzi tár-

gyak konzerválását tanulják, míg a választott szakterületre, a diplomamunka restaurálásával együtt már csak 2 év marad. Így bár szélesebb látókörre, elhelyezkedés szempontjából több lehetőségre készítjük fel diákjainkat, a szoroson vett választott szakterületükre viszonylag kevés idő jut. A tárgyrestaurátor oktatás felépítése a kezdeti időkre nyúlik vissza, amikor a jelentkezők csak múzeumi alkalmazottak lehettek, és több év gyűjteményi gyakorlat után tehettek felvételi vizsgát. Az 1970-es években a magyarországi múzeumokban, bár nem kevés számú restaurátor dolgozott, a szakosodás elsősorban a képzőművészeti tárgyak területén volt jellemző, mert a festmény és szoborrestaurátorok oktatása – nappali tagozaton – a Magyar Képzőművészeti Egyetemen (akkor még főiskolán) már korábban megindult. A tárgyrestaurálás a gyűjteményekben elsősorban az iparművészeti tárgyak esetében vált szét alapanyagokként, illetve szakmákként – ötvös, textil, bútor –, a régészeti leletek és néprajzi tárgyak területén kevésbé, így a tárgyrestaurátor szakot végzettek számára fontos volt, hogy több anyagfajta konzerválásához/restaurálásához értsenek.

Napjainkban, az 1980-as években a tárgyrestaurátor képzésben bevezetett szakirányoknak köszönhetően, a legtöbb gyűjtemény, ha módja van új szakember alkalmazására, egy-egy meghatározott szakterületre keres restaurátort. Az új igényeknek talán megfelelőbb lenne, ha a hallgatók csak a felvételinél választott szakirány szerinti tantárgyakat tanulnák a képzés teljes ideje alatt⁵ vagy a jelenleginél rövidebb alapképzés után választhatnának szakirányt. Mind az egyik – a magyarországihoz hasonló – mind a másik – csak egy szakterületre felkészítő – képzésre találunk példát a nemzetközi gyakorlatban.⁶

⁵ Ellentmond ennek az napi gyakorlat, hogy a hallgatók egy része tanulmányai alatt a felvételinél választott szakirányról (különbözeti vizsgával) más szakirányra jelentkeznek át.

⁶ A stuttgarti képzőművészeti akadémián (Staatlichen Akademie der bildenden Künste, www.abk-stuttgart.de) három restaurálás szak működik: 1. Festmények és festett szobrok restaurálása és technológiája. 2. Régészeti, néprajzi és művészi kézműves munkák restaurálása, melynek keretében különböző anyagokból készült tárgyak restaurálását tanulják a hallgatók. Ennek a szakiránynak a felépítése a magyarországi tárgyrestaurátor oktatás korábbi, az öt szakirány bevezetése előtti időszakára hasonlít, amikor az egész képzési idő alatt a hallgatók azonos tantárgyakat tanultak, diplomamunkájukat azonban a tanult anyagfajtákból készült tárgyak közül szabadon választhatták. 3. Grafikai, levéltári és könyvtári emlékek restaurálása. A hildesheimi iparművészeti főiskola (Universität für angewandte Wissenschaft und Kunst, www.hawk-hhg.de) Konzerválás/restaurálás Tanszékén négy, a felvételtől kezdve különálló szakirányon folyik az oktatás. 1. Bútorrestaurálás. 2. Papír és könyvrestaurálás. 3. Festett fatárgyak és festmények restaurálása. 4. Falfestmények és építészeti felületek restaurálása.

² Általános művészettörténet, művelődéstörténet, néprajz, régészet, antropológia, növénytan, alkalmazott szervetlen és szerves kémia, anyagtan, anyagvizsgálat, mikrobiológia, stb.

³ Szakirány szerinti művészettörténet, műemlékvédelem, műtárgykörnyezet, technikatörténet és restaurálás elméleti órák mellett a szakiránynak megfelelő készítés-technika és restaurálás gyakorlatok.

⁴ Ez szemeszterenként 240 tantervi órát jelent

A tantervi hálóban előírt óraszámokon kívül a vizsgamunka feladatok elkészítése illetve a gyakorlatokon megkezdett munkák befejezése a szorgalmi időszakon belül ugyan, de külön időt igényel a hallgatóktól. Ez a múzeumi alkalmazottaknál a munkahelytől való távollétet, a munkahellyel nem rendelkezők esetében a megélhetési feltételek megteremtésének csökkenését vonja maga után. Hallgatóink gyakran kifogásolják ezeket az általuk túlmunkának gondolt feladatokat, pedig a nemzetközi gyakorlatban egyáltalán nem ritka, hogy az egyetemek a szorgalmi időn kívül belföldi vagy külföldi, állami vagy magán múzeumokban, műemléki munkákon vagy magánrestaurátornál⁷ eltöltött gyakorlati időt írják elő.⁸ Ehhez belföldi és külföldi ösztöndíjakkal, az alkalmazók pedig gyakornoki díjjal támogatják a hallgatót. Az egyetemek többsége a külföldi intézményeknél eltöltött gyakorlati időt szorgalmazza, hogy hallgatója – mint a céhes időkben – minél többet lásson a világból, megismerjen más kultúrákat és megtanuljon kommunikálni idegen országbeli szakemberekkel.

A Magyar Képzőművészeti Egyetemen a restaurátoroknak nincs a szorgalmi időszakon kívül kötelezően előírt, a fent említett helyeken eltöltendő gyakorlatuk. Külföldi egyetemekre 2003-óta az Erasmus felsőoktatási program keretében a tárgyrestaurátor hallgatók is eljuthatnak, azonban ez évenként egy, legfeljebb két főt érint. Adíakcsere kétoldalú, az Erasmus partner intézményektől több hallgató töltötte gyakorlati idejét, vagy készíttette diplomamunkáját a Tárgyrestaurátor Szakon, vagy tanáraink segítségével saját egyetemén.⁹

A bécsi képzőművészeti főiskolán (Akademie der Bildenden Künste www.akbild.ac.at) az első három szemeszter teljesítése után öt szakirány közül – 1. Festmény és szoborrestaurálás 2. Tárgyrestaurálás, ezen belül elsősorban fa (hangszer, az utóbbi években már bútor is) 3. Papír, fotó és levéltári anyagok, 4. Falfestmény és építészeti felületek 5. Modern anyagok a művészetben – választhatnak a hallgatók. Ez utóbbinak a felvételét csak a hatodik szemesztertől ajánlják, az 1–4. pontban felsoroltak közül az egyik szakirányon teljesített két szemeszter után. A bécsi iparművészeti egyetemen Universität für angewandte Kunst, www.angewandte.at) a Konzerválás/restaurálás szakon belül öt specializáció működik – 1. Festmények 2. Képző- és iparművészeti tárgyak, szobrok, ipari és régészeti emlékek. Kiemelt irány a fémből készült műtárgyak restaurálása 3. Kő 4. Textil 5. Kémiai labor – melyekre az első év elvégzése után szakosodhatnak a hallgatók.

⁷ Ez utóbbi esetben fontos előírás, hogy a magánrestaurátor az oktatási intézmény oktatási programját, etikai hozzáállását elfogadja, és ennek szellemében dolgozzon a hallgató. Csak megfelelően dokumentált munka bemutatása után érvényes az előírt gyakorlat.

⁸ A bécsi képzőművészeti egyetemen ez a teljes képzés alatt teljesítendő tizenhat, 40 órás gyakorlati hetet jelent. A finnországi alkalmazott tudományok egyeteme (University of Applied Sciences, EVTEK (www.evtek.fi)) keretén belül működő Institute of Art and Design, ahol a restaurátorok képzése folyik, 20 hét, más intézményeknél kötelezően eltöltendő gyakorlati időt ír elő hallgatói számára, melyet két részletben kell abszolválniuk. Ez a gyakorlat a szorgalmi idő szerves része. Az Evtek sajátos felvételi rendszert alakított ki. Négyévente lehet csak jelentkezni a hat meghirdetett szakukra – 1. Fatáblaképek és festett szobrok restaurálása 2. Papír és papíralapú tárgyak restaurálása 3. Textilrestaurálás 4. Bútorrestaurálás. 5. Történeti tárgyak – üveg, kerámia, kő, fa, fém, régészeti és néprajzi anyagok – restaurálása 5. Történeti belső terek restaurálása. A tanulmányi idő a bécsi akadémiaikkal szemben itt négy év.

⁹ A Tárgyrestaurátor szakról a 2003/20004-es tanévben egy fém-ötös restaurátor hallgató az athéni egyetemen (THEI), egy papírrestaurátor

A restaurátorképzéssel foglalkozó külföldi intézmények – az Erasmus programokon túl – hallgatóinknak számos tanulmányi kirándulást szerveznek más országokba, továbbá a diákok nemzetközi restaurálási projekteken vehetnek részt. Ezeknek feltételeit részben intézményi forrásokból, részben pályázatok útján fedezik, valamint a hallgatók maguk vállalják személyi költségeiket vagy azok egy részét. Ez a magyar egyetemisták többségétől – a külföldi és belföldi megélhetési különbségek miatt – nem várható el,¹⁰ az egyetem pedig nem rendelkezik ilyen célra elkülönített kerettel.

A felvázolt nehézségek ellenére fontosnak tartjuk, hogy – a művészettörténet és tárgyismeret órák keretében – a tárgyrestaurátor hallgatók legalább a jelentősebb hazai múzeumok gyűjteményeiben őrzött tárgyakat megismerjék. E tantárgyak oktatói, művészettörténészek, néprajzosok, általában múzeumok munkatársai, akik óráik egy részét a hagyományos vetítéses előadásokon túl a múzeumi gyűjteményekben, kiállításokon és raktárakban tudják megtartani, így a hallgatók a különböző tárgy-típusokat, készítés-technikai megoldásokat közvetlenül tanulmányozhatják. Az e szellemben folyó képzés során először 1995-ben merült fel a bútorrestaurátor hallgatók részéről az igény, hogy a fentiek túl a történeti Magyarország – elsősorban Erdély – műemlékeit, illetve azok berendezéseit a helyszínen tanulmányozhassák. E kívánság találkozott az oktatói szándékkal, és kiszélesedett azaz az immáron 10 éve gyakorlattá vált tevékenységgel, hogy a fa-bútorrestaurátor hallgatók erdélyi tanulmányútjai egy-egy, valamely múzeumban vagy egyházi gyűjteményben végzett restaurálás gyakorlathoz kötődjenek.

Farestaurátor hallgatók erdélyi restaurálás gyakorlatai

Csíkszereda, 1995

Az első erdélyi restaurálás gyakorlatra, az akkori negyedik évfolyam bútorrestaurátor hallgatóinak részvételével került sor 1995-ben, a Csíki Székely Múzeumban.¹¹

Firenzében, a 2004/205-ös tanévben egy papír- és egy bútorrestaurátor hallgató egy-egy szemesztert töltött a hildesheimi egyetemen. 2003-ban a fa-bútor szakirányon abszolválta 8 hetes gyakorlatát az EVTEK 4 hallgatója. 2004/5-ben a bőr szakirányon töltött 10 hetet egy bécsi diák és egy hetet egy nagyszabású hallgató, akinek diplomamunka konzulense Kissné Bendefy Márta, osztályunk munkatársa volt. A 2005-ben három hónapig a bútorrestaurátor szakirányon dolgozott egy finn bútorrestaurátor valamint szervezésünkben három hónapot a kutatásához szükséges intézményeknél töltött egy szakdolgozatát író hildesheimi bútorrestaurátor diák. Kissné Bendefy Márta a bécsi iparművészeti egyetemen két végzős hallgató diplomamunkájának konzulense volt.

¹⁰ A tárgyrestaurátor hallgatók, mivel képzésük levelező tagozaton folyik, nem kapnak tanulmányi ösztöndíjat.

¹¹ Az évfolyam hallgatói voltak Benedek Éva (Csíkszereda) a papír-bőr szakirányon és Mihály Ferenc (Szováta) a fa-bútor szakirányon, akik minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy társaik figyelme Erdély felé forduljon. A gyakorlaton Bottyán Anikó, Hidasi Zsolt, Kiss Rita, Kohányi Orsolya, Mihály Ferenc, Tóth Zsuzsanna V. éves fa-bútor restaurátor hallgatók és Kovács Petronella gyakorlatvezető tanár vettek részt.

Csíksereda legrégebbi épülete a Mikó-várkastély, amely a köznyelvben „vár”-ként honosodott meg. Építetője Hídvégi Mikó Ferenc Csíkszék főkapitánya. A mintegy 5250 m² alapterületű, négyszögletes várkastély építését 1623. április 26-án kezdték meg és a 17. század harmincas éveiben fejezték be. Feltételezhető, hogy építésénél közreműködött az itáliai Giacomo Resti, aki 1615–1634 között udvari építészként Erdélyben dolgozott.¹²

1970-ben, a Mikó-„vár” helyreállítása után itt kapott helyet az 1930-ban alapított Csíki Székely Múzeum.

A múzeum alapításának szándékáról korábbi írott források tanúskodnak. 1876. január 9-én, Tivai Nagy Imre elnökletével megalakult a Csíki Székely Múzeum Egyesület, intézményalapításra azonban nem került sor. Több mint ötven év elteltével Domokos Pál Péter tanár, Nagy Imre festőművész és Vámszer Géza tanár irányításával, Gál Ferenc tanító, és mások segédletével elkészült a hasonló nevet viselő egyesület által alapított Csíki Székely Múzeum első kiállítása Csíksomlyón. E több mint 140 egyház- és képzőművészeti, valamint néprajzi tárgyat bemutató kiállítás révén született meg az intézmény 1930-ban. Fokozatosan megindult a tárgyak gyűjtése a Csíki Székely Múzeum javára.

1937-ben a Csíki Lapok még említi a székely múzeum gyűjteményét, mely akkor Somlyón volt. A későbbiekben a gyűjtemény a római-katolikus gimnázium különböző termeiben, és a padláson hányódott, a múzeumi tevékenység szünetelt. 1946-ban Kovács Dénes festőművész hozzákezdett a kallódó alapgyűjtemény újraleltározásához, az intézmény újraalapításához, majd hivatalos bejegyzéséhez. A Csíkseredai Múzeumot, mint önálló intézményt 1950-ben hozták létre, örökölte a Csíki Székely Múzeum harmincas évekből meglévő anyagát, és a katolikus gimnázium muzeális jellegű gyűjteményét.¹³

Restaurálási feladatok

A fa-bútor szakirány fő vonala a fából készült műtárgyak, elsősorban festetlen és festett bútorok, iparművészeti és néprajzi tárgyak restaurálásának oktatása. A hallgatók megismerkednek az alapvető bútordíszítő eljárásokkal, az intarziatechnikákkal, csont, fém, kagyló stb. berakásokkal, faragással, aranyozással és festéssel.

A csíkseredai múzeumról való előzetes tájékozódás alapján és az oktatási tematikának megfelelően elsősorban festett néprajzi tárgyak tisztítására, konzerválására készülünk. A gyűjtemény helyszíni megtekintése során azonban megállapítottuk, hogy a jelentős egyházművészeti gyűjteményben őrzött szobrok szinte mindegyikén a festékrétegek felváltak és több tárgyon az alapozás porlékonyvá vált.

1. ábra. Hallgatók egy csoportja a csíkseredai restaurálás gyakorlaton.

2. ábra. Felvált festékréteg rögzítése kolettával és leragasztása cigarettapapírral.

3. ábra. Festett láda tisztítása a csíkseredai múzeumban.

(I. tábla 9., 11., II. tábla 1–2., 5–6. kép) Mind a festék-, mind az alapozásrétegek megkötése elengedhetetlenül szükséges volt. A szobrok rendkívül rossz állapota miatt a gyakorlat témáját megváltoztatva¹⁴ kétheti ott tartózkodásunk alatt a múzeum középkori és barokk szobrainak konzerválását végeztük el, valamint megtisztítottunk egy festett ládát

¹² A Csíki Székely Múzeum honlapja alapján. Ld. www.csszm.ro. Az első írásos dokumentum, mely igazolja a vár létezését, egy 1631-ből származó delibérátum.

¹³ A múzeum honlapja alapján: www.csszm.ro

¹⁴ A Restaurátorképző Intézet igazgatójával történt megbeszélés alapján

és tisztítási próbákat végeztünk két további ládán.¹⁵ (1–3. ábra, I. tábla 4, 8, II. tábla 10, 12–15. kép)

A felvált festékrétegeket kolettával rögzítettük.¹⁶ A makacsabb felválások esetén az alkoholos előnedvesítés és a kötőanyag bejuttatása után cigarettapapírral ragasztottuk le a felületeket, majd a koletta megkötése után vasaltuk. (2. ábra, I. tábla 3. kép) A felületi szennyeződések portalanítás után zsíralkohol-szulfát vizes oldatának habjával távolítottuk el.

Az átfestett szobrokon kutatóablakok segítségével feltártuk a festékrétegeket. (I. tábla 7. kép) Megfelelő felszerelés és anyagvizsgálatok hiányában ennél több beavatkozást nem végeztünk a tárgyakon.

A felsorolt munkákon túl infrakameránkkal megvizsgáltuk és felvételeket készítettünk az egyházművészeti kiállításon látható Mária megkoronázása c. oltárképről.

A munka végeztével baráti találkozó keretében beszámolót tartottunk a Hargita megye múzeumaiban dolgozó restaurátoroknak az általunk végzett munkáról és az alkalmazott módszerekről. Az összejövetel lehetőséget nyújtott mind az erdélyi mind a magyarországi restaurátoroknak kapcsolatteremtésre és több helyre meghívást kaptunk hasonló gyakorlatok megszervezésére.

A csíki restaurálás gyakorlathoz kapcsolódó három napos tanulmányi kirándulás során megtekintettük a környék valamint Brassó, Szászhermány és Prázsmár templomait.

Székelyudvarhely, 1997

A tárgyrestaurátor szak felvételi rendje szerint általában két évente két-két szakirányra hirdetünk felvételt,¹⁷ így két év elteltével 1997-ben tértünk vissza Erdélybe újabb farestaurátor hallgatókkal,¹⁸ ezúttal Székelyudvarhelyre, a céhemlékekben gazdag gyűjteménnyel rendelkező Haáz Rezső Múzeumba.

A székelyudvarhelyi céhekről

Erdélyben az első céhek a 14. században alakultak, elsősorban a fejlettebb városokban, (Nagyszeben, Brassó, Beszterce, Medgyes, Segesvár, Kolozsvár), majd fokozatosan más városokban és vásárhelyeken is létrejöttek (Torda, Gyulafehérvár, Nagyenyed, Marosvásárhely).

¹⁵ 1. Mozgatható szárnyú angyal szobor (Nr. INV. 74681) 2. Imádkozó alak (Nr. INV. 173/A), 3. Imádkozó alak (Nr. INV. 173/B), 4. „Püspök” szobor (4. 151–42. Mádéfalváról), Püspökszent szobor (NR. INV. S.C. 12/156), 6. Szt. Ágoston szobor (NR. INV. S.C. 13/157), 7. Szt. Katalin szobor, (NR. INV. S.C. 10/154), 8. Szt. Borbála szobor (NR. INV. S.C. 9/153), 9. Festett ládika, 1815 (NR. INV. 3342) 10. Festett láda (NR. INV. 2358), 11. Festett láda (NR. INV. 3278). A szobrok egy része valószínűleg a csíksomlyói ferences rendházban működő faragóműhelyben készült a 15–17. században. Ld.: Egyházművészeti kiállítás. Csíki Székely Múzeum. Kiállítás ismertető én.

¹⁶ Összetétele: zselatin, víz, melasz, ökörepe

¹⁷ 2003 óta évente három szakirányra lehet jelentkezni

¹⁸ A gyakorlaton Bérczi Miklós, Funk Péter, Kovács András, Szabó József és Szemerey Tamás IV. éves hallgatók, a korábban fa-bútorrestaurátor diplomát szerzett Tóth Zsuzsanna, valamint Kovács Petronella gyakorlatvezető és Mihály Ferenc oktató vettek részt.

Székelyudvarhelyen a céhek megalakulásához szükséges történelmi feltételek – a különböző mezővárosi jogok megszerzése folytán megindult városi fejlődés eredményeképpen – a 16. században teremődtek meg. A kézművesipar a helyi nyersanyagokra – a város és környéke elsősorban mezőgazdasági és főleg állattenyésztési jelleggel bírt – támaszkodva szerveződött, ezzel magyarázható, hogy az első céhszervezetet a tímárok és cserzővargák alapították, feltehetően 1556-ban. Más vélemények szerint a fazekasok céhe a legkorábbi alapítású 1572-ből.¹⁹ A szücsökhöz, 1579-ben született céhszabályzatukat elfogadva 1606-ban csatlakoznak a szabók.²⁰

Kis létszámuk miatt gyakori volt a különböző kézművesességet gyakorló mesterek közös céhbe való tömörülése. Ezt a lakat-gyártók és csiszárok 18 pontból álló szabályzatukba, melyet Bethlen Gábor 1613. május 13.-án megerősített a 10. pont alatt be is foglalták: „*Ha valamely mester közinkbe akar állani, ki az mi czéhiünkbe illendő, úgy mint, tudni illik: szj gyártó, nyereg gyártó, kovás és asztalos mesterek legyen arra autoritásunk, hogy közinkbe és czéhiünkbe be fogadhassuk ennek utánais mindenkor, amikor akarjuk*”²¹

Egy-egy munkafolyamat önálló mesterséggé való válásával a céhek széttagolódására, több céhhé történő szétválására is voltak példák. Udvarhelyen a tímárok céhéből 1635-ben kiváltak a szjgyártók és csizmadiák, majd ez utóbbiból hosszas perlekedés és huzavona után, közel száz év múlva, 1819-ben a kordoványosok. A 17. század második felében a mészárosok alkottak céhet.²² A 18. században további céhek – szjgyártók (1779), fésűsök (1791), kalaposok (1814) alakulnak. Más városokhoz hasonlóan Udvarhelyen a céhek mellett legénytársulatok is működtek. A mészáros legények, pl. 1821-ben alapították társulatukat.

A céhrendszer 1872-ben bekövetkezett felszámolását megelőző időkre az udvarhelyi céhek, megalakulásuk történelmi hátrányait behozva, az erdélyi kézművesipar jelentős képviselőivé váltak. Az 1870-es népszámlálás adatai szerint a város lakosságának 23 százalékát tették ki az iparosok és kereskedők, ezzel Kézdivásárhely (28%), Marosvásárhely (25%) után Székelyudvarhely a harmadik helyen állt. Az 1872-es királyi dekretum ipartestületeket vezetett be. A 15–17 udvarhelyi céh 13–15 ipartársulattá alakult át, gazdasági potenciáljukat tekintve megelőzve a fent említett városokat.²³

A céhek életében a céhmester gazdasági, adminisztratív, jogi és vallási vezetői funkciói mellett őrizte a céhládát, a céh pecsétjét valamint iratait. Házában tartották a céhgyű-

¹⁹ Tamás Margit: Adalékok a székelyudvarhelyi céhek történetéhez a XV. századtól a XIX. század második feléig. Diploma dolgozat. Kézirat. Babes-Bolyai Tudományegyetem, 1964. 5. o.

²⁰ 1628-ban (1629?) szétváltnak.

²¹ Bács Károly: A székelyudvarhelyi kézműves céhek. A céhtermelési zárólagossága és az egvedárúsítási állapot. I. fokozati dolgozat, kézirat. Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1981. 18. o.

²² A mészáros céhről biztos adat csak 1809-ből van.

²³ Kozma Ferenc: A székelyföld közigazdasági és közművelődési állapota. Budapest, 1879. alapján. Ld.: Tamás Margit id.m. 24. o.

1. kép. Szent Borbála, festett faszobor konzerválás előtt.

2. kép. Felvált festékrétegek.

4. kép. A szobor tisztítás és a festékrétegek megkötése után.

3. kép. A szobor a felvált festékrétegek megkötése közben.

5. kép. Püspökszent, faszobor konzerválás előtt.

6. kép. Felvált festékrétegek, részlet.

7. kép. Átfestések feltárása kutatóablakkal.

8. kép. Püspökszent, faszobor konzerválás és tisztítás után.

9–10. kép. Imádkozó alak, festett faszobor. A festékréteg megkötése és tisztítás előtt és után.

11. kép. Püspökszobor, festett fa. Festése és alapozása porlékonyává vált.

12. kép. Szárnyas angyal szobor. Aranyozás maradványokkal. Konzerválás után.

13. kép. Festett láda tisztítás előtt.

14. kép. A láda részlete tisztítás közben.

15. kép. Festett láda, 1822.

16. kép. A Csizmadia Ifjúsági Társulat ládája restaurálás előtt.

17. kép. A láda oldala restaurálás előtt.

18. kép. A profillécek és a lábak kiegészítése.

19. kép. A társulati láda restaurálás után.

20. kép. A kalapos céh ládjának teteje restaurálás előtt.

21. kép. A kalapos céh ládája tisztítás közben.

22. kép. Kiegészítések a tetőn.

23-24. kép. Részletek felületkezelés és a kiegészítések retusálása után.

25. kép. A restaurált ládák a Haáz Rezső Múzeum udvarán.

léseket, melyeket a céhmester hívott össze táblajáratással. A fémből vagy fából készült, különböző alakú nyeles lap, melyet a céh címere díszített, a céh hatalmi jelvénye volt.

Mint fentebb említettük a székelyudvarhelyi céhek és ipartársulatok fennmaradt tárgyi emlékeit – céhládákat, behívótáblákat és céhzászlókat – a Haáz Rezső Múzeumban őrzik.

A Haáz Rezső Múzeumról

A székelyudvarhelyi múzeum kezdetei – a nagyenyedi református kollégium mellett kialakult könyvtárhoz, szertárakhoz és az abból kivált múzeumhoz hasonlóan a 18. századtól követhetők nyomon. Gróf Bethlen János 1670. március 15-én kelt alapító levelével a székelyudvarhelyi alsófokú iskolát középfokú rangra emelte. A református iskola gyűjteményeinek 1797-ből fennmaradt összeírásából kiderül, hogy a könyvtár mellett ekkorra már lerakták a régiségtár, a numizmatikai gyűjtemény, a fizikai-természettudományi szertár és az ásványtár alapjait. Az 1800-as évek végén ez kibővült a kollégium tanára, Solymossy Endre gyűjtőmunkája és ásatásai révén a régészeti gyűjteménnyel.

Az idők során több sikertelen kísérlet történt Udvarhelyen önálló vármegyei múzeum alapítására. Létrejött ugyan az „Udvarhelyvármegyei múzeum egyesület”, a leendő múzeum számára gyűjtött, a vármegyei háza díszterme mellett elhelyezett anyagot azonban 1908-ban átadták a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak, melynek Udvarhely vármegye is tulajdonosa volt. Az önálló múzeum alapítására tett törekvések sikertelennek bizonyultak, így továbbra is a kollégium gyűjteményei töltötték be a múzeum szerepét. 1906-ban került Udvarhelyre a felvidéki származású, a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végzett Haáz Ferenc Rezső. Rajztanári, majd igazgatói tevékenysége mellett létrehozta a kollégium néprajzi múzeumát. „*Falusi kirándulásaink alkalmával határoztuk el, hogy azt a sok néprajzi értéket, amely akkoriban még tömegével hanyódot, összeszedjük, és egy rendszeres néprajzi gyűjteményben megmentjük a biztos pusztulástól. 1913-ban már annyira felgyűlt az anyag, hogy rendszeres múzeum felállítása vált szükségessé*”²⁴

A második világháború után, 1949-ben a kollégium gyűjteményei állami tulajdonba kerültek, s az így létrejött múzeum, első igazgatója Haáz Rezső lett.

Az intézmény 1953-óta – kilenc év kivételével – jelenlegi épületében működik, melyhez 1978-ban megkapta a Képtár épületét is. 1990-ben a múzeum újra egyesült az addig a városi könyvtár részeként működő korábbi kollégiumi könyvtárral.²⁵

²⁴ Haáz F. Rezső: A kollégium néprajzi gyűjteménye. Ifjú Erdély. 1935. április. XIII. évf. 8. sz. 145–146. o.

²⁵ Zepezsaner Jenő: Székelyudvarhely – Haáz Rezső Múzeum. Székelyudvarhely, 1994. alapján. A múzeum a romániai rendszerváltás után 1989-ben vette fel Haáz Rezső nevét.

Restaurálási feladatok

A Haáz Rezső Múzeumban tartott két hetes restaurálás gyakorlat során az ott őrzött udvarhelyi céhládák egy részét restauráltuk. A restaurált darabokat a múzeum a gyűjteményben lévő behívótáblákkal együtt ideiglenes kiállításon mutatta be.

A ládákon a bevonatréteg megöregedett, besötétedett, töredezetté, hiányossá vált, illetve egyes darabokról teljesen hiányzott. A lapos fedelű ládáknaál a tetődeszkákról a bevonat szinte teljesen lekopott, vízfoltok, edények alapjának körvonalai látszóttak a felületükön. (III. tábla 20. kép, IV. tábla 32. kép) A tárgyakat először zsírszulfát vizes oldatának habjával megtisztítottuk a felületi szennyeződésektől, majd a bevonatok eltávolítása mellett döntöttünk, melyet Szuperkromofággal,²⁶ egy esetben dimetil-formamiddal végeztünk. (4. ábra, III. tábla 21. kép)

A legtöbb láda szerkezeti javítást is igényelt. Profillécek, lábak hiányoztak, ezeket a meglévők vagy analógiák alapján pótoltuk. (III. tábla 16–18., 22. kép, IV. tábla 28., 3. kép) A szerkezeti és díszítő elemek pótlásait valamint a furnér kiegészítéseket lehetőség szerint az eredetinek megfelelő anyagból készítettük. A régi és az új furnérok ragasztásához melegnyvet használtunk, egyes szerkezeti ragasztásoknál poli(vinil-acetát) alapú vizes diszperziót alkalmaztunk.

A rovarfertőzés következtében meggyengült elemeket – profillécek, fenékdesszákák és lábak – vagy Basileum LX Härtend²⁷ szilárdító szerrel vagy Paraloid B72, 10–20% toluolos oldatával erősítettük meg. Az egyik láda belsejében a tetőre felragasztott papírra jegyezték fel a céh tagjainak névsorát. A papír szakadt, poros és piszkos volt, ennek tisztítását és konzerválását is elvégeztük. A ládákra viaszmasz illetve selyemfényű sellakk politúr bevonatot vittünk fel. (III. tábla 23–24., IV. tábla 29., 35. kép)

A vasalatokat mechanikus úton tisztítottuk meg a korróziós termékektől, majd cersavas passziválást végeztünk. A záraknál Ballistol fegyverolajat²⁸ használtunk.

A gyakorlat során 7 céhládát restauráltunk.²⁹ (III. tábla 25. kép) Ezek közül a fedelük belsejében lévő felirat szerint a tímár céh 1863-ból és a mészáros társulat 1864-ből való ládája hasonló anyagokból, hasonló díszítéssel készült, csak méretükben tértek el egymástól. (IV. tábla 26–27., 30–31. kép) A restaurálás során megfigyelt

²⁶ Összetétele: 105 metanol, 85% diklór-metán, 5% ismeretlen komponens és paraffin. Gyártja: Első Vegyi Industria Rt. Háztartási és festék-boltok forgalmazzaák.

²⁷ Basileum LX Härtend, gyártja: Desowag GmbH, Forgalmazza: Pyrostpo kft. 1182 Budapest, Üllői u. 641.

²⁸ Ballistol fegyverolaj spray. Gyártó: F. W. Klever Chem.–Pharm Fabrik D-8311 Aham.

²⁹ 1. Intarziás láda, 18. sz. ltsz.: V100 2. A szűcs céh ládája, 1825, ltsz.: V.2044 3. A tímár céh ládája 1863, ltsz.: V.4370 4. A mészáros társulat ládája 1864, ltsz.: V174. 5. Láda, fedelében 1869-as évszám, ltsz nélkül 6. A csizmadia ifjusági társulat ládája 1882, ltsz.: V 99. 7. A kalapos céh ládája, ltsz.: 6931 5. Tevékenységünkről a helyi TV és az írott sajtó is beszámolt. Kristó Tibor: Budapesti restaurátorok az udvarhelyi múzeumban. Hargita Népe, 1997. szeptember 18. B.R.: Értékmentés profi módra. Udvarhelyi híradó. 1977. szeptember 25.

26. kép.
A tímár céh
ládája, 1863.
Restaurálás
előtt.

30. kép.
A mé-
száros társulat
ládája, 1864.
Restaurálás
előtt.

27. kép.
A fedél belső
oldalának felirata, restaurá-
lás előtt.

31. kép.
A fedél
belső oldalának
felirata, restaurá-
lás előtt.

28. kép.
A tímár céh
ládája a profil-
lécek és kitört
elemek kiege-
szítése után.

32. kép.
A víz-
foltos tető.

29. kép. A tímár céh ládája restaurálás után.

33. kép. A mészáros céh ládáján pótol

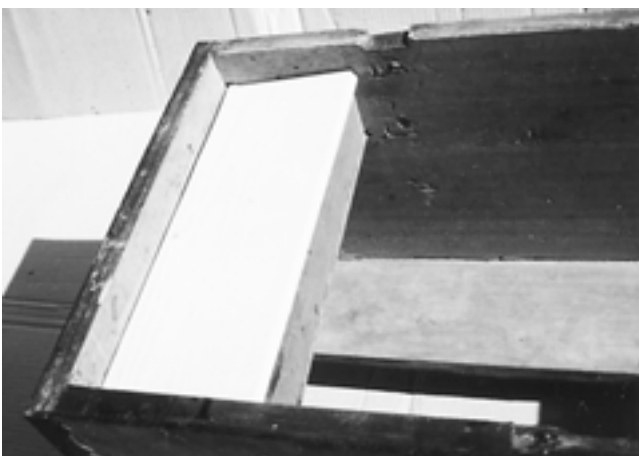
34. kép.
A vaspánt kiékelése.

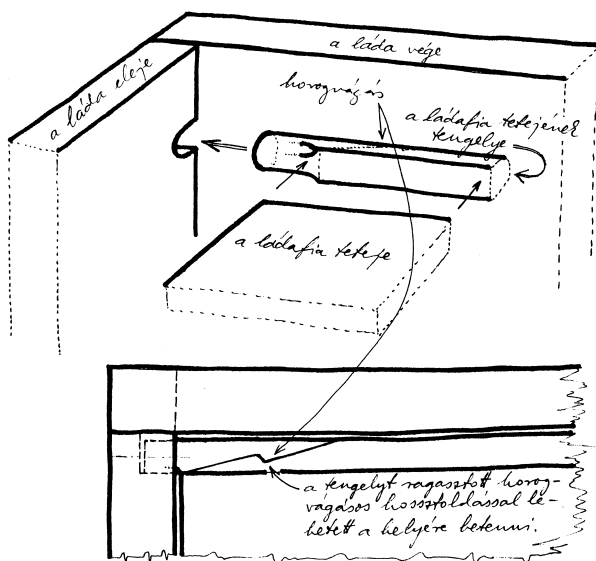
35. kép. A mészáros társulat ládája restaurálás után.

4. ábra. Céhládák tisztítása a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum udvarán, 1997.

5. ábra. A ládafiatető pótlása.

6. ábra. A ládafiatető tengelyének ragasztott horogvágásos hosszoldása (Szemerey Tamás rajza).

készítés-technikai jegyek alapján feltételezzük, hogy egy műhelyben készültek. A mészáros társulat ládájának összeszereléskor kiderült, hogy a csuklópántok zsanérjainak forgáspontja nem megfelelő helyen van, ezért a tető lecsukásakor fellépő feszítő erő a fém pántokat deformálná, továbbá a tető oldalán lévő profilléceket lefeszítené. A pántok áthelyezését, mely a zsanérfészek kiszélesítését jelentette volna, etikai okok miatt nem tartottuk megengedhetőnek, ezért a fent ismertetett károsodások elkerülése végett a zsanér és a tetőlap közé faéket helyeztünk. (IV. tábla 34. kép) Bár a láda teteje így sem záródik tökéletesen, de legalább az állécut nem feszíti.

Az egyik – 18. századi furnérozott láda – ládafiatának a teteje hiányzott. Pótlása izgalmas feladat volt, mivel a tetőt eredetileg a ládatest összeállításakor teszik a helyére. A láda korpuszát nem akartuk megbontani, ezért olyan eljárást kerestünk, ami enélkül is lehetővé tette az új tető behelyezését. A problémát az új ládafiatető tengelyének ragasztott horogvágásos hosszoldásával oldottuk meg. (5–6. ábra)

A 10 napos munkát követő tanulmányi kiránduláson K.Csilléry Klára, a magyarországi bútortörténet kutatás iskolateremtője és a bútorrestaurátor szakirány korábbi tanára, valamint Vadászi Erzsébet művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum főmunkatársa a tantárgy jelenlegi előadója és Mihály Ferenc restaurátor a szakirány korábbi hallgatója, immáron oktatóként, is részt vett. Hozzáértő vezetésükkel a hallgatók élményszámba menő művészettörténet órákon vehettek részt a meglátogatott műemlékekben.

Székelyudvarhely, 1998

A következő gyakorlat³⁰ helyszíne szintén Székelyudvarhely volt, ahol a bútorrestaurátor szakirány képzési tematikájának megfelelően V. éves hallgatókkal (7. ábra) a múzeum néprajzi gyűjteményéből 4 téka, 2 láda, egy pár ágyvég és

7. ábra. Az 1998-ban a székelyudvarhelyi gyakorlaton részt vett hallgatók és tanáraik.

³⁰ A gyakorlaton az V. évfolyam hallgatói: Bérczi Miklós, Csizmadai Edit, Funk Péter, Kovács András, Szabó József, Szemerey Tamás, Tuskán József és Kovács Petronella gyakorlatvezető valamint Mihály Ferenc óraadó tanár vettek részt.

36. kép. Téka, Homoródmás, 1874. Restaurálás előtt, tisztítóablakkal.

37. kép. A téka a festékréteg rögzítése és tisztítás után.

38. kép. Téka ajtó részlete retusálás előtt.

39. kép. Téka ajtó részlete retusálás után.

40. kép. Restaurált tárgyak az időszaki kiállításon.

egy fogas tisztítását, konzerválását/restaurálását végeztük el.³¹ A gyakorlat során restaurált festett tárgyak többsége Homoródalmásról származik. (V. tábla 36–37. kép)

A homoródalmási bútorfestés

A 19. század során a faluban három bútorfestő asztalos tevékenykedett. Balázs Pál (1805-?), az egyik legnevesebb bútorfestő család tagja a szomszédos Abásfalváról költözött Homoródalmásra. Testvére Mózes vándor bútorfestőként a környékbeli falvak lakóinak bútorait és templomait virágozta. Ifj. Balázs Pál (1837–1897) szintén apja nyomdokai-ba lépett, 1894-ig munkálkodott. A homoródalmási bútorok színviláguk, a díszítésükre használt motívumok és csokor-kompozíciók alapján különülnek el. A festékanyagot a falu környékéről szerezték be, aminek határában több, festék előállítására alkalmas ásványi lelőhely is van. A következő ásványokból állítottak elő festékanyagot: homok (fehér-homok), palafélék, mészkő, ólomérc, higanyérc (vörösföld). Ezen ásványok a közeli Hargita vulkanikus kőzetei. A kibányászott ásványokat a feldolgozás során égették, törték, finomították, főzték, áztatták, keverték. A festékhez szükséges szerves anyagokat állati maradványokból (epe, köröm és bőr) illetve növényi részekből (faháncs, fenyőgyanta), termésekből (zöld dióhéj, növényi olajok) főzték. Ezen anyagoknak köszönhetően a festések tartósak, eredeti élénkségüket megtartották, és nagyon kopásállóak, ami az üléskapcsolatok esetében, amelyek nagy igénybevételnek vannak kitéve fontos szempont. Ezeknek az anyagoknak a használata főleg az idősebb Balázs Pálra jellemző, fia már bolti színezékeket is használt.³²

Restaurálási feladatok

Mint megtudtuk, a tárgyak festett felületét konzerválási eljárásként az 1980-as években valószínűleg lenolaj tartalmú szerrel kezelték.

Első lépésként ezt a sok helyen még ragadós bevonatot távolítottuk el a tárgyról a Teas-féle oldószerháromszög diagram és oldószer-tesztsorok segítségével kiválasztott oldószerkeverékkel. Ezután a besötétedett bevonatokat szerettük volna eltávolítani, illetve elvékonyítani, visszaadva ezzel a tárgyak élénk színvilágát. E kísérletek során megtapasztaltuk, hogy a néprajzi tárgyaknál milyen nehéz a megfelelő oldószer kiválasztása, mivel festésükhöz esetenként egy tárgyon belül is különböző kötőanyagokat alkalmaztak. Sajnos a néprajzi tárgyak festési eljárásairól nem áll rendelkezésre olyan mennyiségű és részletes forrásfeldolgozás, mint a képzőművészetben alkalmazott anyagok és technikák területén.³³

Nehezítette munkánkat, hogy nem állt rendelkezésünkre semmilyen mikroszkóp, ezért nem tudtuk sem a festett felületeket megfelelő nagyításban, sem a festékrétegeket illetve azok kötőanyagát keresztmetszet-csiszolatokon vizsgálni. Így a gyakorlati tapasztalatokra, az oldószer tesztsorozatokra és egyes, – mint pl. a fenti – festéstechnikai leírásokra hagyatkoztunk.

Néhány növényi motívumnál úgy tűnt bizonyos részeket lazúrozással árnyaltak, illetve lazúrosan festettek meg. Mikroszkóp hiányában nem lehetett megállapítani, hogy a bevonat és a „lazúros festés-árnyékolás” anyaga csak színében, megjelenésében hasonló vagy kötőanyag típusuk is azonos. Azoknál a tárgyaknál, melyeknél ezt a kérdést több napos vizsgálódás és vita után sem sikerült eldönteni csak a felületi szennyeződést és a lenolajos átkenést távolítottuk el, nehogy visszavonhatatlan beavatkozást végezzünk.³⁴ Lehetővé téve ezzel a későbbi vizsgálatokat és kezelést. Döntésünket igazolta, amit a következő, szintén a Haáz Rezső Múzeumban tartott restaurálás gyakorlat alatt tapasztaltunk, amikor mikroszkóppal megvizsgáltunk hasonló tárgyakat, és egyértelműen megállapítottuk, hogy egyes motívumokon valamilyen gyantás kötőanyaggal felvitt árnyékolás található.

A tárgyak szerkezeti ragasztásaihoz csontenyvet használtunk. Kiegészítésekre csak egy láda esetében volt szükség, itt a tető meglévő szegélyléce alapján készítettük el a két oldalról hiányzó fejelő léceket. Az egyes darabokon a festék hiányok retusálását az adott tárgy festésétől és annak állapotától függően pontozó vagy beilleszkedő technikával, akvarellfestékkel végeztük. (V. tábla 38–39. kép)

A tárgyak festetlen felületét megelőzés céljából Xylamon Holzworm Tod fertőtlenítőszerrel ecseteltük át. A festett felületeket – védőréteggént – Paraloid B67 10%-os lakkbenzines oldatával vontuk be.

A gyakorlat során restaurált festett bútorokat a múzeum ideiglenes kiállításon mutatta be. (V. tábla 40. kép)

Székelyudvarhely, 2000

Az erdélyi gyakorlatok annyira népszerűek lettek a tárgyrestaurátor hallgatók körében, hogy azokon már nemcsak a bútorrestaurátor, hanem a velük egy évfolyamba járó szilikátrestaurátor hallgatók is szerettek volna részt venni. Így a következő alkalommal, 2000 februárjában népes csapattal tértünk vissza a székelyudvarhelyi múzeumba (8. ábra), ahol újra festett néprajzi bútorok restaurálást végeztük. A két hetes gyakorlat alatt 5 tékát, 2 ládát, egy ládikát 2 fogast, 2 széket és egy pár ágyvéget restauráltunk.³⁵

³¹ 1. Falitka 1826, Abásfalva, ltsz.: 4405 2. Falitka, ltsz.: 4406 3. Falitka 1874, Homoródalmás, ltsz.: VII. 1786 3. Fali saroktka ltsz.: 6752 4. Fogas, Homoródalmás, ltsz.: 1418 (5418) 5. Kelengyeláda 1845, Homoródszentmárton, ltsz.: 2421 6. Bencő Kiriska ládája, 1868, Homoródalmás, ltsz.: 558 (VII. 1788) 7. Ágyvég 1878 ltsz.: VII.507

³² Kardalus János: Székely festett bútorok. Budapest, 1995. 66. o.

³³ A festett bútorok készítését ismertető néprajzi munkák elsősorban a tárgyak motívumkincsével foglalkoznak. Kéziratban maradtak fenn

ugyan receptes könyvek, ezek azonban még feldolgozásra várnak

³⁴ A bevonatok eltávolítására legtöbb esetben az acetont és etilalkoholt bizonnyult a legmegfelelőbbnek. Egy lánál dimetil-formamid és etil-acetát 1:1 arányú keverékét, egy másiknál Szuperkromofágot használtunk.

³⁵ Ld.: Zepezsaner Jenő: Restaurátor hallgatók III. székelyudvarhelyi tábora. Városházi Hírlap. 2000. február. Résztvevők: Anda Csaba, Antal Mariann, Bodnár Gyula, Fabók Balázs, Ferenc Eszter, Hajdú Viktória, Heincz Katalin, Meggyes Anita, Szilágyi Sándor, Sztójanovits Márton,

8. ábra. A 2000-ben a székelyudvarhelyi gyakorlaton részt vett diákok és tanáraik.

9. ábra. Oldódási próbák oldószer teszt sorok segítségével.

Ez alkalommal egy sztereomikroszkópot is vittünk magunkkal, így a tárgyak felületét alaposabban tanulmányozhattuk. Bár keresztmetszet csiszolatok vizsgálatára nem volt alkalmas a készülék, a tárgyak felületét és a festékrétegekből vett minták keresztmetszetét – beágyazás nélkül – nagyítva tudtuk vizsgálni. Így már könnyebb volt kiválasztani a megfelelő oldószert a tárgy élénk színvilágát és a lazúrosan megfestett egyes motívumokat elfedő, barnás bevonat eltávolításához az árnyékolás megőrzése mellett. (VII. tábla 59–60. kép)

A felületaktív detergens vizes oldatában oldódó szennyeződések eltávolítása után azokban az esetekben, amikor úgy ítéltük meg, hogy az évek alatt a háztartásban – fűtésből, főzésből, a karbantartás által – a használat során a tárgyakra rakódott zsíros, olajos, kormos rétegeket vagy a megöregedett, besötétedett bevonatot eltávolítjuk, a Teas-féle oldószersháromszög diagramm és oldószertesztsorok segítségével választottuk ki a megfelelő oldószert, illetve oldószerverkeveket. (8. ábra) A lenolajos kencét ez alkalommal toluol és aceton illetve toluol és tetrahidrofurán különböző arányú keverékeivel sikerült eltávolítani a festékréteg sérülése nélkül. Egyes tárgyknál teljesen eltávolítottuk a bevonatot, másoknál csak elvékonyítottuk, láthatóvá téve ezzel a bútortestésének motívumait. (VI. tábla 43., VIII. tábla 64–65. kép)

Két tékán és két fogason a festékréteg igen sok helyen felpöndörödött, kagylósan felvált. Ezeket a területeket szilikonos papíron keresztül levasaltuk. (VII. tábla 57–58. kép) Ahol ez nem volt elegendő zselatinos megkötést végeztünk.

Két másik tékát és az ágyvégeket elemekre bontottunk szét, mivel szerkezeti illesztéseik meggyengültek. (VI. tábla 41–44., VII. tábla 66. kép) Összeszerelésüket helyenként új facsapokat alkalmazva, tisztításuk után végeztük el. A ragasztásokhoz csontenyvet illetve egyes esetekben poli(vinil-acetát) alapú diszperziós ragasztót használtunk. Kisebb-nagyobb kiegészítéseket szinte minden tárgyon készítettünk: pótolunk profillécet, kitört darabokat, elveszett facsapokat. (VI. tábla 45–48., VIII. tábla 61–63. kép) Részletöltő ragasztásokhoz és apróbb fahiányok kiegészítéséhez töltött poliészter műgyantát használtunk.³⁶

Egy téka hátoldalára a korábbi javítások során a deszkák összetartása végett előbb vaslemezeket, majd fenyőfa léceket szegelték fel. Ezeket eltávolítottuk és helyettük csúszóhevedert ragasztottunk fel csontenyvvel. (VII. tábla 49–51. kép) A rovarkárosítás következtében meggyengült részeket – pl. szék lábak alsó része, egyes fenékdesszkák és profillécek – Embaleum Lx Härtend³⁷ szilárdító szerrel erősítettük meg.

Az egyik ládát – minden bizonnyal lecsukott állapotban – átfestették. Erre a ládafedél illetve az alsó profillécek kitarakásában szabadon maradt eredeti festés nyomai utaltak. (VII. tábla 52–53. kép) A festékrétegeket kis kutatóablakkal feltártuk, azonban az átfestést, mely motívumai és színeiben is különbözött az alatta lévő rétegtől, nem távolítottuk el. Döntésünket befolyásolta, hogy a múzeum

Zsámbéki Anna a tárgyrestaurátor szak III. éves hallgatói, Kovács Petronella gyakorlatvezető, Mihály Ferenc óraadó tanár. A restaurált tárgyak: 1. Téka, „Bacchus” felirattal, Abásfalva, ltsz.: VII.37. 2. Téka 1826, Homoródalmás ltsz.: VII.530 3. Téka 1846, Homoródalmás, ltsz.: VII.499. 4. Saroktéka 1858, ltsz.: VII.1519 5. Saroktéka ltsz nélkül. 6. Láda, tetejének belső oldalán Pap Julianna 1857 felirattal, ltsz. nélkül 7. Láda, Parajd, ltsz.: VII.7932 8. Ládika „Balázs Mózes 1889” felirattal, ltsz.: VII.498. 9. Karosszék 1763, valószínűleg Küsmöd, ltsz.: VII.1783. 10. Kontyos szék 1871, Homorósdalmás, ltsz.: VII.512 11. Fogas 1853, Abásfalva, ltsz.: VII.422 12. Fogas, 1860, ltsz.: 1415. 13. Ágyvég, Telekfalva, ltsz.: 433.

³⁶ XW 5129 Repair paste és XW 5130 Peroxyde paste (iniciátor). Gyártja: John Burn & Co (B'ham) Ltd. 74 Albert Road, Stechford, Birmingham, B33 9AJ UK

³⁷ Embaleum Lx Härtand, akrilát alapú szilárdító szer, gyártja: Desowag GmbH, forgalmazza: Pyrostop kft. 1182 Budapest, Üllői u. 641.

gyűjteményében a korábbihoz hasonló festésű ládát őriznek, míg az átfestés motívumaival díszítettet nem.

A festékhányok helyét meleg nyúlenyvvvel készített krétás kittel³⁸ alapoztuk, melyet retusálás előtt levédtünk. A retusálást beilleszkedő illetve vonalkázó technikával, akvarell festékekkel végeztük. A tárgyak festetlen felületeit megelőzőképpen Xylamon Holzworm Tod³⁹ fertőtlenítőszerrel kezeltük. A bútorokat festésük kötőanyagától függően Paraloid B 72 2–3%-os toluol-aceton, illetve Paraloid B67 10%-os lakkbenzines oldatával vontuk be.

A korábbi és e gyakorlat során végzett munkánk eredménye a Haáz Rezső Múzeum 2000-ben megnyílt „Székelyföld virágai” c. állandó kiállításán⁴⁰ látható. A kiállított festett bútorokat egy-két darab kivételével a tárgyrestaurátor szak hallgatói restaurálták.⁴¹ (VIII. tábla 67. kép)

Nagyszeben 2000

1998-ban a Szeben megyei Rádós és a Brassó megyei Sövényesség evangélikus templomába betörték. Mindkét templomban széttörték a 16. század elején készült oltárokat és ellopták a táblaképeket. A táblák Magyarországon kerültek elő, majd a rövid ideig a Magyar Nemzeti Galériában tárolt darabok egy évvel a lopás után visszakerültek Erdélybe, Nagyszebenbe. A konzerválási feladattal Mihály Ferenc szovátai fa-bútorrestaurátor művészt bízták meg, akinek vezetésével a fa-bútorrestaurátor szakirány IV. éves hallgatói két hetes fakultatív gyakorlat keretében részt vettek az oltártáblák konzerválásában.⁴²

Az oltárokat az 1970-es években Gisella Richter brassói festőrestaurátor restaurálta, feltárásokat és jelentős kiegészítéseket végzett.⁴³ A lopás után történt állagmegóvás során a felvált felületeket, attól függetlenül, hogy eredetiek vagy a 20. századi restaurálásból származtak, rögzít-

10. ábra. Felvált festékréteg megkötése az oltárkép keretén.

tették. A rögzítést alkoholos előnedvesítés után zselatin oldattal végezték. (10. ábra)

A táblák hátoldaláról – amennyire lehetséges volt – mechanikus úton, illetve enyhe melegítés után felitavva eltávolították az egy korábbi beavatkozás során konzerváló anyagként felvitt viaszt. A vetemedett táblákat beszorítva, a szorítók fokozatos meghúzásával kiegyenesítették. (11. ábra)

11. ábra. Viasz eltávolítása a táblaképek hátoldaláról.

Szováta, 2001

2001-ben az V. éves fa-bútorrestaurátor hallgatók (12. ábra) restaurálás gyakorlatának egy részét Mihály Ferenc fa-bútorrestaurátor művész szovátai műhelyében tartottuk.⁴⁴ A két hetes gyakorlat során több, erdélyi templomból származó festett szobor – a máriacelli kegyszobor kisméretű másolata a csíksomlyói Ferences kolostorból, Szt. Miklóst illetve Szt. Ágostont ábrázoló szobrok, melyek nem sokkal korábban kerültek elő egy templomi padlásról több más 17. századi, kallódó oltártöredékkel együtt, Erdőszentgyörgy rk. templomából a valószínűleg 1500 körül készült, „Napbaöltözött Asszonyt” ábrázoló életnagyságú Mária szobor – konzerválását végeztük el.⁴⁵ (IX. tábla 68–69., 71–76. kép) Ez utóbbi korábban a bözdújfalusi templomban állt, majd amikor az 1980-as években egy vízgyűjtő gát építése miatt a templomot

³⁸ nyúlenyvoldat, kréta, velencei terpentín, dammárgyanta és pár csepp levendulaolaj

³⁹ Xylamon Holzworm Tod, gyártja: Desowag Materialschutz GmbH, forgalmazza: Pyrostop kft. 1182 Budapest, Üllői u. 641.

⁴⁰ A kiállítást Ráduly Emil, a Néprajzi Múzeum munkatársa rendezte, Újvári Mária (Tragor Ignác Múzeum) Kovács Petronella (MNM), Demeter István, Károlyi Zita és Zepezcaner Jenő (Haáz Rezső Múzeum) közreműködésével. A restaurálási munkákban részt vettek az MKE tárgyrestaurátor hallgatói (V. évfolyam, 1998 és III. évfolyam, 2000) a székelyudvarhelyi múzeum restaurátorai Demeter István és Károlyi Zita. Az ismertető füzetet Zepezcaner Jenő írta.

⁴¹ pbá: Állandó népművészeti kiállítás Székelyföld virágai címmel. Udvarhelyi Híradó, 2000. június 6.

⁴² A két hetes gyakorlaton Bodnár Gyula, Fabók Balázs, Szilágyi Sándor, Sztojanovits Márton és Zsámbéki Anna IV. éves fa-bútorrestaurátor, valamint Csűrös Orsolya festőrestaurátor hallgató vett részt. Az oltárok helyreállításának további munkálatait Mihály Ferenc vezetésével Tóth Zsuzsanna fa-bútorrestaurátor (Budapest), Emödi András és id. Mihály Ferenc végezte. Összeragasztották a szétfűrészelt táblákat, felületi tisztítást, fertőtlenítést, szerkezeti és faanyag megerősítést végeztek. A sövényeségi oltár táblaképeinek elveszett keretei helyett újakat készítettek. Ezeket pácolták, színrekonstrukciót nem végeztek. A predella hátoldalát kiegészítették. A rádosai oltár széttört elemeit összeragasztották, egy áttört faragást fénykép alapján rekonstruáltak. (Mihály Ferenc szíves szövegi közlése)

⁴³ Mihály Ferenc szóbeli közlése

⁴⁴ Az évfolyam hallgatói voltak: Anda Csaba, Bodnár Gyula, Fabók Balázs, Szilágyi Sándor, Sztojanovits Márton, Zsámbéki Anna, tanárai Kovács Petronella szakirányvezető és Mihály Ferenc.

⁴⁵ A szobrok restaurálását a továbbiakban Szász Erzsébet, Koppán Orsolya, Máté László, Máté Miklós, Márton Krisztina, id. Mihály Ferenc, Petri Katalin és Tóth Zsuzsanna végezte Mihály Ferenc vezetésével.

41. kép. Téka Bacchus felirattal, Abásfalva. Restaurálás előtt.

42. kép. Az elemeire bontott téka.

43. kép. A téka ajtaja tisztítás közben.

44. kép. A restaurált abásfalvi téka.

45. kép. Saroktéka 1858. Restaurálás előtt.

46. kép. A saroktéka restaurálás után.

47. kép. A téka ajtajának hiányos sarka, tisztítás után.

48. kép. A téka ajtaja tisztítás közben.

49. kép. Téka, Homoródalmás, 1826. Restaurálás előtt.

50. kép. A téka hátoldala a korábbi fa és fém megerősítésekkel.

51. kép. A téka hátoldala az új csúszóhevederrel.

52. kép. Liszt tárolására használt láda belseje.

55. kép. A feltárt eredeti – zöld – festékréteg.

56. kép. A profilécek alatt nem festették át a ládát.

53. kép. A ládabelső tisztítás után.

57. kép. Fogas részlete. Felvált, felpöndörödött festék és bevonatréteg.

58. kép. Ugyanaz a részlet visszavisszalás után.

54. kép. Felületi szennyeződés eltávolítása.

59-60. kép. Bevonat eltávolítása lazúrosan festett motívumokról.

61. kép. Karosszék, 1779. Restaurálás előtt.

62. kép. A szék ülőlapja kiegészítés közben.

63. kép. A restaurált karosszék.

64-65. kép. Kontyos szék, Homoródmás 1871. A megkopott, besötétedett bevonat eltávolítása előtt és után.

66. kép. Ágyvég illesztéseinek megerősítése új facsapokkal.

67. kép. A Haáz Rezső Múzeum „Székelyföld virágai” c. állandó néprajzi kiállításának részlete.

12. ábra. A szovátai gyakorlaton résztvevő V. éves hallgatók.

13. ábra. Bögözújfalú vízzel elárasztott temploma.

felszámolták, berendezése a könyvtár anyagával együtt Erdőszentgyörgyre került. (13. ábra)

A csíki munkánkhoz hasonlóan itt is a felvált rétegek rögzítése volt a feladat, továbbá a Mária szobor átfestésének feltárása kutatóablakkal. (IX. tábla 70. kép) Rétegfeltárást végeztünk a segesvári „Zöld ház” – a szovátai műhelyben restaurálásra váró, feltehetően a 17. században készült, többszörösen átfestett mennyezetének tábláin is. A hallgatók betekintést nyertek továbbá a gelencei templom kazettás mennyezetének restaurálási munkálataiba.

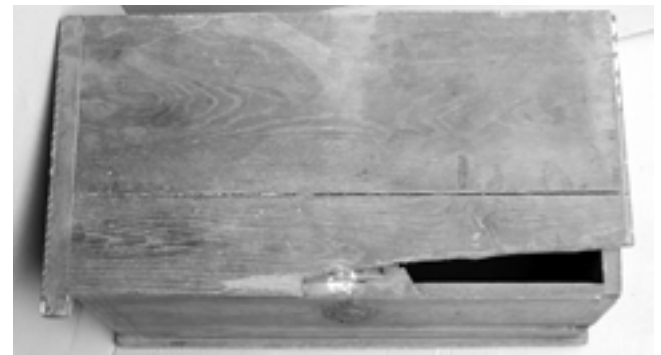
Székelyudvarhely, 2003

2003-ban három alkalommal szerveztünk hallgatóinknak restaurálás gyakorlatot Erdélyben. Februárban a Haáz Rezső Múzeumba tértünk vissza, ahol az ipartörténeti gyűjtemény korábban még nem restaurált ládáit vettük kezelésbe.⁴⁶ (20. ábra)

⁴⁶ A két hetes gyakorlaton Dolmányos Krisztina, Horváth Imre, Kóbor Zsolt, Szilágyi Mária és Zágonyi Péter IV. éves bútorrestaurátor hallgatók vettek részt (gyakorlatvezető Kovács Petronella), hozzájuk csatlakozott Domokos Levente a székelykeresztúri múzeum műtárgyvédelmi asszisztense. Ld.: KZ: Kétszáz éves céhládáinkat javítják. Udvarhelyi Híradó, 2003. február

14. ábra. A törött, hiányos tetejű láda.

15. a-b. ábra. A hiányos ládatető és törésselületének részlete.

A bútorrestaurálásban egyre inkább teret nyer az a szemlélet, mely a korábbi gyakorlattal ellentétben a bevonatok megőrzésére törekszik. Ennek az etikai normának megfelelően a ládáról először felületaktív detergens vizes oldatával eltávolítottuk a kevésbé kötődő szennyeződések. Majd oldószer tesztsorok segítségével kiválasztva a megfelelő oldószert, sikerült a makacs szennyeződések leoldanunk két olyan ládáról is, melyekről első ránézésre a legtöbb esetben a szennyeződéssel együtt a bevonatot is eltávolították volna. (X. tábla 77–78., 80. kép)

A tisztításon kívül a faszervezetek megerősítését végeztük el. Ez a ládák többségénél csak a szerkezet részleges szétbontásával majd újragasztásával volt lehetséges. A ragasztáshoz meleg csontenyvet használtunk. Több láda -esetében végeztünk furnérrögzítést, készítettünk kiegészítéseket és profilléceket. (X. tábla 79., 81–83. kép)

Egy láda fedelének a homloklap felőli oldaláról egy nagyobb darab letört és elveszett. (14. ábra) A törésselület igen változatos felszínű volt. (15. a–b. ábra) Sajnálatos

16. ábra. A ládate-
tő kiegészítésének
faragása.

módon a bútorrestaurátor gyakorlatban az ilyen törésfelületeket – az asztalos szakmából hozott beidegződés szerint – még ma is gyakran egyenesre vágják, és az így kialakított felületre ragasztják a megmunkálendő fadarabot. A kiegészítés elkészítése ezzel a módszerrel egyszerűbb és gyorsabb, azonban ennek érdekében a tárgy eredeti anyagából vesznek el. Ez a mai restaurálás etika szerint megengedhetetlen beavatkozás.

A láda tetejének kiegészítéséhez faszobrász végzettséggel rendelkező hallgatónk először átrajzolta a törésfelület ívét a kiegészítéshez kiválasztott és megfelelően befogott faanyagra, majd faragás közben a formát időről időre a felületek bekrétázásával illetve indigó segítségével ellenőrizte. Hosszadalmas munkával sikerült egy, a törésfelülethez szinte teljesen illeszkedő felületet kifragmnia. (16. ábra)

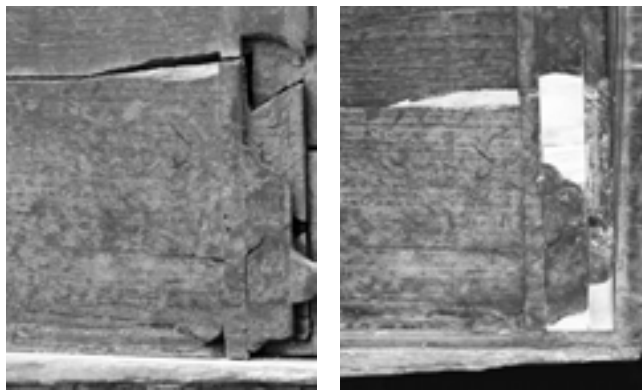
Az így elkészített pótlást a még jobb illeszkedés, és mert a ládafedél leggyakrabban megfogásra kerülő részéről volt szó, kétkomponensű, töltött poliésztergyantával ragasztottuk a törésfelülethez. (17. ábra) A meleg enyv, vagy a poli(vinil-acetát) típusú ragasztók véleményünk

17. ábra A tető kiegészítése felragasztás után.

szerint ebben az esetben nem feleltek volna meg a szükséges réskitöltés és mechanikai igénybevétel miatt. A jó megtartású, tömött törésfelületbe a gyanta massa nem szívódott be, így a későbbiekben – ha erre szükség lenne – melegítéssel és mechanikus úton a kiegészítés eltávolítható.

A rendelkezésre álló rövid idő alatt ennek a ládának a restaurálását nem tudtuk befejezni. Megtörtént a tárgy tisztítása, a ládatest és fedél élein lévő berakásos díszítés

18. a-b. ábra. A ládaelőlapp hiányai és kiegészítésük.

19. a-b. ábra. A fejelőléc díszítésének hiányai és kiegészítésük.

hiányainak pótlása, (18–19. ábra) a tető fentiekben leírt kiegészítése. Ez utóbbi élének kidolgozására már nem jutott idő, így a tárgy felületkezelése is elmaradt. Nem fejeztük be egy másik láda restaurálását sem, melyről az állapotfelmérés során derült ki, hogy a vastag szennyeződésréteg festett, sőt átfestett felületet takar. A gyűjteményben analóg darab nem volt, így csak a felületi tisztítást és a réteg feltárását végeztük el.

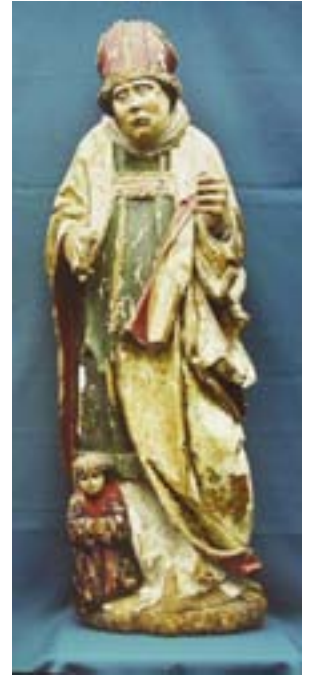
20. ábra. A 2003-ban a Haáz Rezső Múzeumban rendezett faresztaurálás gyakorlat résztvevői (Kovács fotóműterem, Székelyudvarhely).

68. kép. Mária szobor Bögözüjfalu vízzel elárasztott templomából.

73. kép. Férfi szent (Szt. Miklós?), festett faszobor restaurálás előtt.

75. kép. A szobor tisztítás és konzerválás után.

69. kép. Felvált rétegek rögzítése a Mária szobron.

70. kép. A Mária szobor festékrétegeinek feltárása kutatóablakkal.

74. kép. A szobor rovar és gombakárosodott talpzata.

71-72. kép. A máriacelli kegyszobor csíksomlyói kisméretű másolata restaurálás előtt és után.

76. kép. Korpusz, felvált festékrétegek rögzítése közben.

77. kép. Láda restaurálás előtt. A fedél egyik deszkája eltört, a felület erősen szennyeződött.

81. kép. A restaurált láda.

78. kép. A láda oldala restaurálás előtt.

79. kép. A tető deszkáinak ragasztása és az új fejelőlécek felhelyezése.

80. kép. A láda előlapjának tisztítása a bevonat megőrzésével.

82. kép. Láda 1817-es felirattal, restaurálás előtt. Első profilléce elveszett.

83. kép. Az 1817-es láda restaurálás után, a pótolta profilléccel.

Budapest–Nagyszeben, 2003

2001-ben „Restoration of painted Transylvanian Saxon Furniture” címmel három hetes intenzív projekt szervezésére nyújtottunk be pályázatot az Erasmus felsőoktatási programhoz. A támogatást, melynek feltétele volt, hogy az Európai Unió két tagállamából részt vegyenek diákok a programban, elnyertük. A négy egyetem – MKE bútorestaurátor szakirány, Universität für angewandte Wissenschaft und Kunst (Hildesheim) bútorestaurátor szakirány, University of Art and Design (Oslo) és az Universitatea Lucian Blaga (Nagyszeben) restaurátor szak – hallgatóit foglalkoztató három hetes projektre 2003. április és májusában került sor.

A program Budapesten kezdődött felkészítő elméleti órákkal a következő témákban: 1. 16–17. századi erdélyi szász valamint osztrák és bajor festett bútorok összehasonlítása 2. Erdélyi bútorkészítő műhelyek, 3. Erdélyi szász bútorokon alkalmazott berakásos technikák és motívumok, 4. Festett bútorok rétegvizsgálata 5. Esettanulmányok festett szász bútorok restaurálásáról.⁴⁷

A résztvevők tájékoztatást kaptak a magyarországi tárgyrestaurátorképzés rendszeréről és megtekintették a MNM Műtárgyvédelmi Módszertani és Képzési Osztályán az oktatóműhelyeket. Szakmai vezetéssel meglátogatták a Magyar Nemzeti Múzeum történeti, a Nagytétényi Kastélymúzeum és a Néprajzi Múzeum bútortörténeti kiállítását, valamint a Néprajzi Múzeum szász bútorokat is őrző raktárát, Törökbálinton. (21. ábra)

A program három napos tanulmányúttal folytatódott – Kolozsvár, Torockó, Medgyes, Szászbogács, Berethalom, Segesvár Bögöz, Prázsmár, Hétfalu, Brassó, Töröcsvár, Kerc, Nagyszeben útvonalon – melynek célja a szász templomok és berendezéseik illetve az erdélyi bútorkészítő műhelyek munkáinak megismerése volt.⁴⁸

Az erdélyi szászokról

A németek betelepülése Erdélybe II. Géza uralkodásának idejére (1141–1162) nyúlik vissza, aki a Rajna és a Mosel vidékéről érkező csoportokat a Dél-erdélyi gyéren lakott királyi birtokokra (Königsboden) valamint a Maros és Szamos mentére, Nyugat-Erdélybe telepítette le. A II. András alatt (1205–1235) érkezett német telepesek Észak-Erdély, Beszterce, Naszód és Radna vidékét (Nösnerland) valamint a Barcaságot (Burzenland) népesítették be. 1224-ben II. Endre adománylevelében, az Andreanumban megerősítette a szászok kiváltságait és évi adó, valamint katonáskodás fejében teljes autonómiát biztosított számukra, amivel megteremtette rendi különállásuk és külön társadalmi fejlődésük alapjait. Mátyás

⁴⁷ Az elméleti órákat Guttman Márta (Astra Múzeum, Nagyszeben), Gerdi Maierbacher-Legl (HAWK, Hildesheim), Kiss Margit (Néprajzi Múzeum), Mihály Ferenc (Szováta), Morgós András (MNM, Restaurátor Főosztály) Török Klára (MNM, Műtárgyvédelmi Módszertani és Képzési Osztály), Vadászi Erzsébet (Iparművészeti Múzeum) tartották.

⁴⁸ A tanulmányútra Mihály Ferenc szakmai vezetésével került sor

21. ábra. Csoportkép a Nagytétényi Kastélymúzeum előtt.

király valamennyi szászra kiterjesztette az Andreanum kiváltságait és ezzel létrejött az erdélyi szászok közjogi-politikai egysége, melyet az Universitas Saxonum, a „szász egyetem” (1486) képviselt. Az 1490-es évek végén Erdély lakosságának 22%-át németek tették ki.

A 16. században a szászok áttértek az evangélikus hitre és 1552-től fogva önálló országos egyházat alkottak, egyikét a négy elismert egyenjogú felekezetnek.

A 16–18. században a háborúk és járványok következtében az erdélyi szászok lélekszáma fokozatosan – 1786-ra 11,6%-ra – csökkent. Annak ellenére, hogy VI. Károly császár, majd Mária Terézia uralkodása alatt újabb betelepülők érkeztek – az ún. bánati és szatmári svábok (Ländrelek) – a háborúk során elnéptelenedett területekre.

A erdélyi szászok kiváltságait először II. József törölte el, úgy hogy halála után azokat már nem lehetett teljesen visszaállítani, majd végleges eltörlésükre a szabadságharc után, 1850-ben került sor. 1876-ban a szászok területi különállása is megszűnt.

A németek lélekszáma a történelmi Erdély területén az I. világháború után az összlakosság 10,5%-a, a II. világháború után 5,76%, 1997-ben 0,9% volt, azóta tovább csökkent.⁴⁹

A szászok Erdélybe érkezése után nem sokkal településeik egy része városokká szerveződött. Szeben, Szászszebes, Szászváros, Brassó, Segesvár és Medgyes kereskedelmi és kézműves központokká váltak, kialakult a városi polgárság, megjelentek a céhek. A szászok közül a 13–14. században sokan nemesi rangot szereztek. Mára az egykor virágzó szász városokra és falvakra csak a műemlékek – templomaik, lakóházaik – ezek berendezései és a műzeumi gyűjtemények anyaga emlékeztet.

Nagyszeben

A Déli-Kárpátok északi előterében a Szebeni-medence közepén fekszik. A várost a 12. században II. Géza magyar király alapította és szászokat telepített ide. Az első

⁴⁹ Kocsis Károly: Erdély etnikai térképe, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1997.

szász bevándorlók számára 1192-ben megalakult nagyszzebeni prépostság az erdélyi szász települések egyházi központja lett. 1224-ben II. Endre szabadságlevele alapján Nagyszében a szászok politikai szervezetének székhelyévé majd hamarosan kereskedelmi és szellemi központjukká vált. A szebeni királybíró egyben a szászok ispánja is volt. A 16. században Szeben az erdélyi reformáció egyik központja. A várost a 15–17. században épült erős falak és negyven bástya védte, a törökök nem tudták bevenni, de 1658-ban tatárok dúlták fel. 1688. május 9-én itt hódoltak az erdélyi rendek I. Lipót császárnak, lemondva a török védnökségről. 1690. szeptember 12-én az erdélyi rendek Szebenben választották fejedelemmé Thököly Imrét. A Habsburgok alatt (1703–1791) az erdélyi gubernium székhelye, 1849 és 1865 között Erdély fővárosa, 1876-ig a szász önkormányzat megszűnéséig a „Királyföld” (Königsboden) központja, 1876 és 1918 között Szeben vármegye székhelye volt.

Bruckenthal Museum

Nagyszében első múzeumát az 1777-ben Erdély kormányzójává kinevezett báró Brukenthal Sámuel (1721–1803) alapította. Nagyon művelt és gazdag lévén óriási gyűjteményre tett szert. Műkincseit és százezer kötetes könyvtárát egy 360.000 forintos alapítvánnyal együtt az evangélikus egyházra hagyta. A gyűjtemény 1817 óta nyilvános. A Bruckenthal Múzeumot 1948-ban államosították és az Astra Múzeum, valamint a Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften egykori anyagával kiegészítve átrendezték. A romániai törvények alapján az evangélikus egyház a gyűjteményt a közelmúltban visszakapta.

ASTRA Muzeum

A Complexului National Muzeal „ASTRA” több múzeumi egységet foglal magába: 1. Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder” 2. Muzeul Civilizatiei Transilvane „ASTRA” 3. Muzeul de Etnografie și Artă Populară Săsească Emil Sigerus (Sigerus Emil Szász Néprajzi Múzeum) 4. Muzeul Civilizatiei Populare Traditionale (szabadtéri múzeum)⁵⁰

Restaurálási feladatok

A négy egyetem hallgatóinak és tanárainak részvételével rendezett két hetes restaurálás gyakorlatra a nagyszzebeni Astra Múzeum szabadtéri néprajzi múzeumának műhelyeiben került sor.⁵¹ Szállásunk is a gyönyörű

környezetben fekvő múzeum vendégházaiban volt. A gyakorlaton két-két hallgató kapott egy-egy, a múzeum szász néprajzi gyűjteményéből előzetesen kiválasztott⁵² festett bútort (XI. tábla 84., 86., 89–90., XII. tábla 93., 95., 102. kép) – ládát, tékát, fogast – melynek állapotfelmérését, festékrétegeinek mikroszkópos vizsgálatát,⁵³ ezek alapján pedig a konzerválási tervét kellett először elkészíteniük. Ezután minden csoport angol nyelven előadta a tervezetet, melyet közösen megvitattunk, majd sor került a tárgyak tisztítására, a felvált rétegek rögzítésére stb. Csoportos megbeszéléseket – a tapasztalatok értékelését – többször tartottunk a gyakorlat során.⁵⁴ (XI. tábla 85. kép)

Előzetes terveinkben az szerepelt, hogy a tárgyakat restauráljuk, majd kiállítjuk az Astra Múzeumban. A gyakorlat során be kellett látnunk, hogy a különböző iskolák különböző módszerei, az etikai szempontból is eltérő megközelítések miatt a munkával a tervezetnél lassabban haladunk, így a tárgyak teljes restaurálásával nem készülünk el, illetve a szakmai viták eredményeképpen csak konzerválásukat végeztük el.

A felvált festékrétegek rögzítéséhez különböző anyagokat próbáltunk ki: zselatint, nyúl- és halenyvet valamint az Astra Múzeumban alkalmazott módszer szerint tojássárgája emulziót. A felváltás és a kötőanyag típusától függően helyenként cigarettapapíros leragasztást vagy átlátszó hőálló fólián keresztül vasalást is alkalmaztunk. (XI. tábla 88., 92., XII. tábla 94., 96. kép) A tárgyak felületi szennyeződéseinek eltávolításához szintén többféle eljárást próbáltunk ki és hasonlítottunk össze. A tisztításhoz különféle radírokat, desztilláltvizet, felületaktívaktív mosószer (zsíralkohol-szulfát, Brij 35 és Triton X-100)⁵⁵ vizes oldatát, emberi és műnyálát használtunk. A festetlen felületeket radírozással vagy felületaktív szer vizes oldatával tisztítottuk meg.

Egyes tárgyakról kisebb nagyobb darabok letörtek, szerkezeti illesztéseik szétváltak. A ragasztásokat minden esetben nyúlbor- és csontenyv 1:1 arányú keverékével végeztük. (XII. tábla 101. kép) A hiányzó részeket nem egészítettük ki, a festékréteg hiányait nem retusáltuk. A tárgyakon lévő bevonatokat nem távolítottuk el. A hallgatóknak az elvégzett munkáról fotó és írásos dokumentációt kellett beadniuk.

⁵⁰ Az Astra Múzeumról és gyűjteményeiről bővebben ld. www.museuastro.ro

⁵¹ A nagyszzebeni gyakorlaton a hallgatók munkáját Olimpia Coman, (Nagyszében), Kovács Petronella (Budapest), Gerdi Maierbacher-Legl (Hildesheim) és Paula Niskanen (Oslo) irányította. A projektet Kovács Petronella szervezte. Hallgatók: Finnország: Saara Elomaa, Taru Laakkonen, Reetta Lehtonen, Sanna Särkela. Magyarország: Balázs József, Bölöni Melinda, Erdei Barna, Martinovits Zoltán. Németország: Andreas Flöck, Falk Hohmann, Janka Schröder, Stephanie Westermann. Románia: Alina-Iona Borcan, Florina Sebastiană Dascalete, Raluca Marilena Dumitrescu, Christi-Ionica Ispas, Márton Krisztina, Szász Erzsébet.

⁵² Az intenzív projekt előkészítésére, a tematika egyeztetésére, a tárgyak kiválasztására és a munkahelyek felmérésére 2003 februárjában került sor Nagyszébenben Guttman Márta, Olimpia Coman, Valeriu Olaru (Nagyszében), Gerdi Maierbacher-Legl és a szerző részvételével.

⁵³ A festékrétegek mikroszkópos vizsgálatát Guttman Márta, a faanyagvizsgálatokat Livia Bucsa irányításával végezték a hallgatók. A gyakorlat alatt mindvégig segítségünkre volt Valeriu Olaru igazgató, akinek munkáját ezúttal is köszönjük.

⁵⁴ Minden egyetem hallgatói csoportja előadást tartott az intézményünkben folyó restaurátorképzésről is.

⁵⁵ Evanát 29, anionos detergens (nátrium alkil-szulfát), 1%-os vizes oldatnál pH-ja 9,5. Gyártja: Egyesült Vegyi Művek Rt., Budapest XVII. Cinkotai út. Brij 35, nemionos detergens (polietilén-lauril-éter). Forgalmazza: Alkemi, B – 9160 Lokeren Postraat 82 Belgium (info@alkemi.be) Triton X-100, nemionos detergens (1,3,3-tetrametil-butilfenil éter). 5%-os vizes oldatának pH-ja 6–8. Forgalmazza: Alkemi

84. kép. Műtárgyválogatás a nagyszebeni Astra Múzeum raktárában.

85. kép. Hallgatói beszámoló.

86. kép. Festett fali tartó konzerválás előtt.

87. kép. Felületi szennyeződés eltávolítása.

88. kép. Felvált festékréteg megkötése.

89. kép. Festett láda tisztítása és felvált rétegeinek rögzítése.

91. kép. A téka tisztítása, részlet.

90. kép. Festett téka konzerválás előtt.

92. kép. Felvált festékrétegek rögzítése a tékán.

93. kép. Téma 1845, konzerválás előtt.

94. kép. Festékréteg rögzítése halenyvvel és vasalással.

96. kép. Felvált festékréteg rögzítése.

98. kép. Felvált és összezsugorodott átfestés rétegek.

95. kép. Téma, 1893.

97. kép. A téka tisztítása.

99. kép. Elemekre bontott bútor koronázó rész.

100. kép. A koronázó rész elemeinek tisztítása.

101. kép. Az elemek összeragasztása.

102. kép. A bútor koronázó rész restaurálás után.

A gyakorlat célja a résztvevő országokban alkalmazott konzerválási/restaurálási technikák összehasonlítása, és a hallgatók angol nyelvgyakorlása volt.

Igen érdekes és tanulságos volt a szemléletek és módszerek ütköztetése. Bár Magyarországon az utóbbi évtizedben a bútorrestaurálás oktatásában egyre inkább érvényesül a minimális beavatkozás elve, meg kell állapítanunk, hogy a német, de különösen a finn hallgatók hozzáállása sokkal óvatosabb volt és javasolt beavatkozásai elsősorban a konzerválás munkafolyamataira korlátozódtak. Nem kívánunk azonban ebből általános tendenciákat levonni, mivel főleg Németországban, a napi gyakorlatban számos ellenpéldával is találkozhatunk. Azt tapasztaltuk továbbá, hogy a német hallgatók a restaurálásban használatos anyagok tulajdonságait, azok hatásmechanizmusát jobban ismerik és mind ők, mind a finn diákok igen nagy hangsúlyt fektetnek a környezet és saját egészségük védelmére. Megkövetelik az ehhez szükséges feltételeket és betartják az egészség- és környezetvédelmi előírásokat.

A szakmai tapasztalatcserén kívül a nemzetközi gyakorlat céljából tüztük ki Magyarország történetének, Erdély többnemzetiségű, sokszínű kultúrájának megismertetését. Ebben a budapesti órákon és múzeumlátogatásokon túl Nagyszébenben több neves kutató⁵⁶ előadása és a velük folytatott személyes beszélgetés is segítségünkre volt. Előadásokat hallottunk: 1. Az erdélyi szászok történetéről 2. Az erdélyi szász templomerdőkről 3. Erdélyi orgonákról 4. Az ortodox szertartásról és a tárgyak szerepéről a szertartásban.

A restaurálás gyakorlatot megelőző tanulmányúton kívül nagyszebeni tartózkodásunk alatt kisebb szakmai kirándulásokra is sor került, így a hallgatók megtekinthették a hégeni templomban őrzött ácsolt ládákat, jártak Kisdisznódon és Nagyszisznódon továbbá meglátogatták Sibiel román falu ikonmúzeumát és részt vettek egy hagyományos román ebéden.

A hallgatók írásos értékelése alapján elmondhatjuk, hogy mindegyikük szakmailag hasznosnak és eredményesnek tartotta a nemzetközi gyakorlatot.⁵⁷ Ez arra sarkall minket, hogy a fáradságos szervezőmunka ellenére a jövőben is szervezzünk hasonlókat diákjaink számára.

⁵⁶ Dr. Paul Philippi, a heidelbergi egyetem nyugalmazott tanára, Dr. Hermann Fabini építész, Hermann Binder orgonarestaurátor és Dr. Ioan Abrudan

⁵⁷ „A gyakorlat igen sokszínű volt. Sokat tanultunk abból, hogy minden tárggyal kapcsolatban megbeszéljük a lehetséges megoldásokat és összehasonlítottuk a különböző restaurálási irányzatokat, valamint lehetőséget kaptunk a különböző módszerek kipróbálására. A tanárok vezetete szakmai viták modelként szolgálnak jövődő munkáink során.” „Azért jelentkeztem a programra, hogy összeasonlítsam képességeimet és tudásomat más országok diákjaival. Szerettem volna új ismereteket szerezni a festett fa konzerválás területén és Erdélyről. Célom volt angol tudásom javítása. A gyakorlat mindezt biztosította számomra. Tanárainknak sikerült igazi multikulturális munkacsoportot létrehozni, mely lelkesített minket. Az időbeosztás azonban nagyon szoros volt, jó lett volna, ha több idő jut az ismeretek feldolgozására.”

A következő nemzetközi restaurálás gyakorlatra 2003 augusztusában került sor Segesváron a hildesheimi Universitát für angewandte Wissenschaft und Kunst és a MKE Tárgyrestaurátor szak fa-bútorzakirányának együttműködésében.

Az 1999-ben Székelyudvarhelyen tartott gyakorlatunkhoz kapcsolódó tanulmányút során többek között megtekintettük Hégen, egykori szász település középkori erődtemplomát. (XIII. tábla 103. kép) Az épület kétszintes padlásán 120 darab, feltehetően a 15(?)16–19. századból származó festett, illetve festetlen ácsolt ládát őriznek. (22. ábra) Festésük igényes és dekoratív kialakítása arra utal, hogy egykor lakóhelyiségben állhattak.

A részben nyitott térben a ládákra por és galambürülék rakódott, festésük felvált, sok tárgyról már nagy területeken lepergett, más darabokon porlékonyvá vált. A felületre cementálódott vastag szennyezőréteg miatt a még meglévő festett motívumok is értelmezhetetlenek voltak. (XIII. tábla 106–110. kép)

A ritka „gyűjtemény” láttán elhatároztuk, lépéseket teszünk a tárgyak megmentésért, konzerválásáért, a megfelelőbb őrzési körülmények kialakításáért. Bútorrestaurátor hallgatóink gyakorlatainak keretében szerettük volna elvégezni a ládák tisztítását és konzerválását. A feladathoz szükséges anyagiak azonban meghaladták a Tárgyrestaurátor szak kereteit, továbbá mivel a ládákat műemlék épületben őrzik, az evangélikus egyház valamint a bukaresti

22. ábra. Ládák a hégeni templom padlásán.

műemléki hivatal engedélyét is meg kellett szerezni. Úgy gondoltuk, szász eredetű műtárgyakról lévén szó németországi segítséggel e problémák megoldhatók, ezért Csilléry Klára néprajzkutató – számos más kutatása mellett – az ácsolt bútorok ismert szakértője, aki szívügyének tekintette a hégeni ládák konzerválását, német kollegáihoz fordult a ládák megmentése érdekében. Kezdeményezésének következményeképpen német állami felkérésre a hildesheimi egyetem bútorrestaurátor szak tanárainak valamint hallgatóinak egy kis csoportja kapta meg feladatul a tárgyak és körülményeik felmérését. 2002-ben kitakarították a templom padlását, és leltárba vették a ládákat.

Állapotleírást készítettek a tárgyról, két ládat pedig anyagvizsgálati célból Hildesheimbe szállítottak.

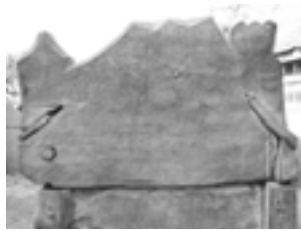
A hildesheimi egyetem és a Tárgyrestaurátor szak korábbi – fent ismertetett – együttműködésének köszönhetően a magyar restaurátor hallgatók sem maradtak ki a hégeni ládák konzerválásából. Közös gyakorlatot szerveztünk hallgatóink számára, melyre 2003. augusztusában került sor Segesváron. A munkálatokban 15 német bútorrestaurátor hallgató és 5 magyar – két bútor-, két festő- és egy szobrászrestaurátor – hallgató vett részt.⁵⁸

Az ácsolt ládáról

Ácsolt bútorok készítése a kr.e 2. évezredtől ismert. Az ácsolt láda szekrény elnevezése a latin *scrinium* szóra vezethető vissza, mely több középkori oklevélünkben szerepel. Az Európa túlnyomó részén elterjedt tároló bútor valószínűleg a honfoglaláskor a Kárpát-medencében élő szláv népek közvetítésével, illetve hatására került be a magyar lakáskultúrába. A nemesi családok körében ruhatárolásra használt ácsolt ládáról a 13. század második felétől maradtak fenn adatok, de már 1300-ból ismert utalás jobbágyok tulajdonában lévő *scrinium*okra is, a 14. századra pedig már országosan elterjedt a jobbágycsaládoknál. Okleveles adatok alapján feltételezhető, hogy elsődlegesen kelengybűtornak készültek. Az asztalosbútorok széles köre elterjedésével erre a célra való készíttetésük és használatuk a főúri és nemesi körökben háttérbe szorult, bár hozományjegyzékekből tudjuk, hogy a 16–17. században még általánosan részei voltak a nemesi és polgári lányok kelengyéjének. A falusi lakosság körében használatuk a 18–19. században tovább élt. Magyarországon a 20. század elejétől is vannak adatok arról, hogy az ácsolt láda még a kelengyéhez tartozott. A díszes menyasszonyi ládák mellett termények tárolására is készítették kisebb és nagyobb ácsolt szerkezetű ládákat.

Készítésük

Az ácsolt ládák alkatrészeit hasítással állítják elő a farönkből, majd felületüket fejszével, bárdal vagy szerkercével alakítják ki, és vonókéssel simítják. A deszkák vastagabb élét hornyoló segítségével kiárkolják. A négy sarokpillérnek abba az élébe kerül a hornyolás, ahová a hosszabb oldalak deszkáit illesztik, továbbá azokba a lapjukba, melyek a keskenyebbik oldal deszkáit foglalják magukba. Az oldalfal alsó deszkájába árkot hornyolnak a fenékdeszkáknak. Először a két rövid oldalt építik össze oly módon, hogy az egyik lábban futó ároknak az aljába, és az ott kialakított csapfészekbe behelyezik az

23 a-b. ábra. Aszimmetrikus és szimmetrikus kiképzésű fedél.

alsó deszkát, ezután a deszka ellenkező végére ráhelyezik a másik lábat. Ezt követően a lábak közé sorra becsúsztatják az oldaldeszkákat. A csapokat faszöggel rögzítik. Ha kész a két végfal, az egyiket lefektetik a földre és a lábak belső oldalán tovább folytatják a fenékdeszkák befogásával. Beállítják a két hosszanti oldal alsó deszkáit, és kétoldaltól indítva, közéjük csúsztatják az aljdeszkákat, középre pedig egy hornyolás nélküli, mindkét szélén leélezett, 3–4 ujjnyi széles deszkát. Ezután felferik a másik véget az alsó deszkák és az aljdeszkák még szabadon álló végére, majd rögzítik. A ládat lábra állítják és a lábak közé egymás után beverik az elülső és hátsó oldaldeszkákat.

A hátlap legfelső deszkáját, az ún. forgódeszkát magasabbra hagyják a többinél, hogy a kinyúló szakaszból ki lehessen képezni azt a két rövid tengelyt, amin a tető forog. (XIII. tábla 105. kép) Legvégül a láda fedelét állítják össze. Az aljhoz hasonlóan itt is kétfelől kezdik a deszkák beillesztését. Középre egy mindkét oldalról hornyolt deszkát helyeznek, mely a többi, rézsútosan fekvő deszka fölé emelkedik, és azokat összetartja.⁵⁹ (23. a-b. ábra)

Díszítésük

Az ácsolt kelengyeládákat faragással vagy véséssel, esetleg mindemelett némi színezéssel díszítették. Az általános európai gyakorlattal szemben Erdélyben – a szász erődtemplomokban – jelentős számban maradtak fenn olyan példányok, melyeket fehér alapon festett színes indás motívumok, körökbe rajzolt valóságos állatok és meselények díszítenek. (24–26. ábra) Csilléry Klára valószínűleg tartja, hogy az erdélyi szász ládák festése – erre utal az alapozás alkalmazása is – templomokban működő festők kezére vall. A kérdés, hogy az ácsolt ládák ilyen fajta díszítése általánosan elterjedt Magyarországon vagy csak elszigetelt jelenség, elsősorban a Nagyszeben környéki falvak emlékműjére jellemző, még válaszra vár.⁶⁰

Ugyanígy bizonytalan a középkori ácsolt ládák datálása is, mivel a készítés évének megörökítése akkoriban még nem volt szokás az ilyen tárgyakon. A datálatlan

⁵⁸ A gyakorlatot Gerdi Maierbacher-Legl, Kovács Petronella és Ralf Buchholz vezette. A hildesheimi egyetemről résztvevő hallgatók: Inga Blohm, Anlena Förster, Franziska Franke, Vanessa Kaspar, Tekla Krebs, Helge Lausen, Kirsten Lauterwald, Thomas Maigler, David Mühlenhaupt, Stephanie Schipper, Janka Schröder, Carola Schüller, Nicole Thörner, Nadja Tillmann, Silke Trochim. AMKE diákjai: Balázs József, Borda Máttyás, Kóbor Zsolt, Szakács Márton és Szegő Attila. Sajnos, a hégeni ládák megmentését kezdeményező Csilléry Klára már nem tudott részt venni a programban, 2002-ben meghalt. Munkánkat az ő emlékének ajánlottuk.

⁵⁹ A tető összeállításának leírása az ún. koporsófedelű ácsolt ládákra vonatkozik, vannak azonban lapos fedelű darabok is. (XIII. tábla 104. kép)

⁶⁰ www.mek.oszk.hu. Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség. A magyarországi múzeumokban /Magyar Nemzeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, (a Nagytétényi Kastélymúzeumban kiállított festett ácsolt ládák a Néprajzi Múzeum tulajdonában vannak) Bozsó gyűjtemény, Kecskemét, Déri Múzeum/ és magángyűjteményekben őrzött hasonló darabok Erdélyből származnak. Ld. Kovalovszki Júlia: Gótikus és reneszánsz bútorok. Magyar Helikon/Corvia Kiadó, Bp. 1980. 6. o. (3. kép) Batári Ferenc – Vadászi Erzsébet: Bútorkészítés a gótikától a biedermeierig. Budapest. Iparművészeti Múzeum. 2000

103. kép. Szász erődtemplom, Hégen.

104. kép. Ácsolt ládák a hégeni templom padlásán.

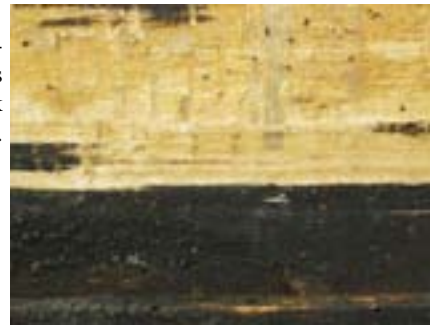

105. kép. Nyitott fedelű láda. A hátsó, magasabbra kialakított deszka csapjain forog a fedél.

106. kép.
Galamb-
ürülékkel
szennyezett
láda.

107. kép.
Gomba-
fertőzés
az egyik
láda alján.

108. kép.
Aktív ro-
varkártevőkre utaló
nyomok.

109. kép.
Pergő és
porlékony festék-
réteg és alapozás.

110. kép.
A festésre
„cementálódott” vas-
tag szennyeződés.

111. kép. Mikroszkópos vizsgálat az ideiglenesen berendezett laborban.

112. kép. Mikrobiológiai teszt.

113. kép. A felületi szennyeződés eltávolítása porszívóval.

114. kép. A pergő és porlékony festékréteg megkötése halenyvvel.

115. kép. A halenyvvel bekenett felület befedése japánpapírral.

116. kép. Felvált festékréteg vasalása.

117. kép. Évgyűrűszámolás.

118. kép. A 63. számú láda tisztítása.

119. kép. A láda oldala, aszimmetrikus tető.

120. kép. A 63. számú láda tisztítás és konzerválás előtt.

121. kép. A 63. számú láda tisztítás és konzerválás után.

24. ábra. Medailonos és figurális díszítésű láda, Hégen.

25. ábra. Virágmotívumos láda, Hégen.

26. ábra. Indás díszítésű láda, Hégen.

ácsolt ládák korának megnyugtató meghatározásához szükség lenne dendrokronológiai vizsgálatokra. Így, megfelelő számú darabot véve sorra, esetleg meg lehetne ál-

lapítani készítésük tényleges időpontját. Az észak–németországi, Lüneburg környéki női kolostorok középkori ládáinál számtalan meglepetést eredményezett a dendrokronológiai vizsgálat, nem csupán pontosítva, de nem egy tárgynál meg is cáfolva a korábbi, a díszítés stílusjegyeire alapozó – és legjobb esetben is csak hozzávetőleges, nagy időhatárok között mozgó – datálásokat.⁶¹

A hégeni ládák konzerválása

A hégeni ácsolt ládák konzerválását előkészítő csoport a templomból 15 ládát Segesvárra, az evangélikus lelkészi hivatal által biztosított, ideiglenesen restaurátor műhelynek berendezett helyiségekbe szállított.⁶² A német kollégák biztosították a szükséges anyagokat és felszereléseket – asztali és kézi mikroszkópokat, fotófeltéteket, digiátális fényképezőgépeket, laptopokat, a mikrobiológiai vizsgálatokhoz szükséges tesztekkel valamint a munkaruhákat.

A Németországban végzett festék és kötőanyag vizsgálatok, valamint az odaszállított tárgyakon kipróbált eljárásokról való beszámolókat után a hallgatók felmérték az egyes ládák állapotát majd konzerválási tervet készítettek.

Egy-két ládán gombakártétel jeleit fedeztük fel, ezekből mikrobiológiai vizsgálatokhoz mintát vettünk. (XIII. tábla 107., XIV. tábla 112. kép)

A lazán kötődő felületi szennyeződések porszívóval, a rácementálódott szennyeződések mechanikus úton szikével, különféle radiókkal és oldószerekkel távolítottuk el. (XIV. tábla 113., 118. kép) A felvált festékréteg rögzítését halenyvvel végeztük. A kötőanyagot ecsettel vittük a felületre, majd japánpapírt helyeztünk rá, melyen keresztül még egyszer átécseteltük a tárgyakat. Ahol szükséges volt vasalást is alkalmaztunk. (XIV. tábla 114–116. kép)

A két hetes gyakorlat alatt a hallgatók a rovarkártevőkről és az ellenük való védekezésről valamint dendrokronológiai vizsgálatokról szóló elméleti órákon is részt vettek.⁶³ Ez utóbbi alapján elvégezték a ládák dendrokronológiai vizsgálatát, a legszélesebb deszkák – általában a lábak felső, keskenyebb lábú ládáknál az oromzaton – élén pengével megfelelő felületet kialakítva megszámlálták az évgűrűket

⁶¹ www.mek.oszk.hu. Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművéség. A hégeni láda konzerválás gyakorlat eredményeképpen Franziska Franke, a hildesheimi egyetem hallgatója szakdolgozatául – Peter Klein professzor vezetésével – a hégeni templomban és a magyarországi múzeumokban lévő erdélyi illetve magyarországi ácsolt ládák dendrokronológiai vizsgálatát választotta. A két egyetem együttműködésében 2005. októbertől decemberéig megvizsgálta a Néprajzi Múzeum idevágó anyagát, a kecskeméti Bozsó gyűjtemény ládáját, valamint ősz-szeheasonlító anyagként a Szentendre Szabadtéri Múzeum egyes ládái. A gyűjtemények segítségét ezúton is köszönjük.

⁶² Ralf Buchholz és Mihály Ferenc irányításával

⁶³ A rovarkártevőkről Dr. Uwe Noldt, a dendrokronológiai vizsgálatokról Dr. Peter Klein (Universität Hamburg és HAWK Hildesheim) tartott előadást. A gyakorlaton részt vett a hildesheimi egyetem két vegyész Dr. Henrik Schulz és Martina Schulz, Jens Klocke mikrobiológiával foglalkozó, korábban végzett restaurátor és Anita Horn restaurátor.

és feljegyezték ezek adatait. (XIV. tábla 117. kép) A kiértékelésre az összes láda adatainak felvétele után kerül sor.⁶⁴

Három láda konzerválását nem tudtuk befejezni, ezeknek felületéről a japánpapírt nem távolítottuk el, azzal együtt kerültek a többi ládával a segesvári hegyi templomba.⁶⁵

A hégeni ládák konzerválásának folytatását is német-magyar együttműködésben terveztük. 2004-ben a német félnél felmerült szervezési és anyagi gondok miatt úgy tűnt a gyakorlat elmarad, végül a probléma megoldódott, azonban a túl későn jött meghívás miatt a magyar csoport nem tudott részt venni a programban. 2005-ben a ládák konzerválásán és tisztításán túl a hildesheimi diákok helyi ácsok segítségével megkezdték a hégeni templom padlásán a korhadt deszkák cseréjét. Reméljük, 2006-tól folytatni tudjuk együttműködésünket a hildesheimi egyetemmel nemcsak az ácsolt ládák konzerválása területén, hanem más projektekben is.

10 évvel ezelőtt a fa-bútorrestaurátor hallgatók ösztönzésére indult el az a tevékenység, melynek eredményeit és tapasztalait fentebb ismertettük. Időközben Romániában több helyen megindult a tárgyrestaurátorok egyetemi szintű oktatása.⁶⁶ Mégha e képzések mindegyikének akkreditációja nem is történt meg, az első évfolyamok már végeztek. Az utazási lehetőségek kiszélesedése, az interneten

elérhető szakmai anyagok bővülése nemcsak az egyetemi hallgatók, hanem a régóta múzeumban dolgozó kollegák számára is fejlődési lehetőséget biztosít. Mindez az eddigi erdélyi, inkább segítségnyújtás jellegű restaurálás gyakorlataink területén is valószínűleg változásokat eredményez, és azok a két vagy többoldalú együttműködésben megvalósuló közös projektek irányába mozdulnak el.

Kovács Petronella

Fa-bútorrestaurátor művész

Osztályvezető

Magyar Nemzeti Múzeum

Tárgyrestaurátor szak vezető

Magyar Képzőművészeti Egyetem

Köszönetnyilvánítás

A Magyar Képzőművészeti Egyetem bútorrestaurátor hallgatóinak erdélyi szakmai gyakorlatait támogatták: Budapest I. kerület Önkormányzata, Deutscher Akademischer Austausch Dienst, Erasmus felsőoktatási program, Haáz Rezső Múzeum és Alapítvány, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Kulturális Alapprogram, Székelyudvarhely Önkormányzata.

⁶⁴ A dendrokronológiai vizsgálatokat Dr. Peter Klein irányította.

⁶⁵ A hégeni ácsolt ládák dendrokronológiai és anyagvizsgálataival, a tárgyakhoz kapcsolódó művészettörténeti kutatással és a gyakorlat során készített dokumentációkkal e beszámolóban nem foglalkozunk részletebben, mivel ezek egy későbbi publikáció tárgyát képezik.

⁶⁶ Korábban egyetemi szinten csak festőrestaurátorokat képeztek. Tárgyrestaurátorok számára csak - középiskola vagy felsőfokú tanulmányok után végezhető - két éves levelező oktatás folyt Bukarestben, szakosodási lehetőséggel területi restaurátor központokban.